

Verkostotyöllä lisää liikettä varhaiskasvatukseen

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteutus

**Verkostotyöllä lisää liikettä
varhaiskasvatukseen. Liikkuva
varhaiskasvatus -ohjelman toteutus.**

Toimittaneet: Johanna Hentunen,
Noora Moilanen ja Anette Mehtälä

Tekijät: Johanna Hentunen, Nina Korhonen,
Janne Kulmala, Katariina Kämppi,
Kirsi Naukkarinen, Anette Mehtälä,
Noora Moilanen, Anna Puurunen ja
Marianne Turunen

Kuvat: Antero Aaltonen ja Heidi Lehikoinen

Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 403

ISSN: 2342-4788

ISBN: 978-951-790-555-8

Esipuhe

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman rakentamisen ytimessä ovat hedelmällisen verkostotyön edellytykset: tuttuus, luottamus ja sitoutuminen. Toimijoiden on tunnettava toisensa, jotta tarpeet ja osaaminen ovat yhdistettävissä. Ilman luottamusta tieto ei liiku eikä ilman sitoutumista tehdä tai pidetä lupauksia yhteisten ratkaisujen löytämiseksi. Menestyksenkäs uusien toimintamallien kehittäminen, levittäminen ja juurruttaminen eivät onnistu ilman ihmisten ja organisaatioiden välistä luottamusta tai ilman luottamukseen pohjautuvaa sitoutumista yhteistyöhön. Parhaimmillaan tuloksekas yhteistyö ruokkii sen syvenemistä. Tästä hyötyvät luonnollisesti kaikki.

Vuoden 2012 alussa perustettiin asiantuntijaverkosto nimellä Tutkimusmatkalla varhaiskasvatuksen uusiin liikkumisen käytäntöihin. Verkoston nimellä haluttiin kuvata monimerkityksellisesti matkaa, jossa olimme yhdessä tutkimassa, ja toisaalta myös tutkimusperusteisuutta ja varhaiskasvatuksen laaja-alaista osaamista. Verkoston perustaminen toteutettiin verkostojohtamisen teorian pohjalta, ja kehittämistyön tukena oli ajankohtainen tutkimustieto lasten liikkumisen määrästä. Yhteensä verkostossa oli vuonna 2012 noin 80 aktiivista toimijaa. Verkoston tehtäväksi määriteltiin valtakunnallisen, yksinkertaisen ja helposti toteutettavan varhaiskasvatuksen liikkumis- ja hyvinvointiohjelman rakentaminen.

Valtakunnallinen verkosto nimettiin kehittäjäverkostoksi, jossa olemassa olevaa hyvinvointihaastetta, lasten liikkumisen vähenemistä, lähdettiin yhdessä ratkaisemaan. Kehittäjäverkosto toimii edelleen. Verkosto ja sen rakentama ohjelma auttavat varhaiskasvattajia kehittämään lasten liikuttamiseen liittyviä asioita itse, mutta ei yksin. Alusta

lähtien ohjelmaa on toteutettu kokeilukulttuurin hengessä, yhteistyössä ja pienin askelin. Yksi esimerkki kokeilukulttuurista on edelleen käytössä oleva Pienet askeleet! -työkalu (Snadit stepit), joka on koettu varhaiskasvatuksen arjessa toimivaksi. Kokeileminen vaatii aina uudenlaisia toimintatapoja, yhteistyön vahvistamista sekä innostuksen lähdeä, yhteistä tavoitetta.

Ohjelman ensimmäinen pilotointikierros vuonna 2013 toteutti verkostotyön teoriaa: kaikki tahot kutsuttiin rohkeasti mukaan ja käytäntöön edettiin mahdollisimman nopeasti. Kierrokselle haki ja sille hyväksyttiin yksitoista kuntatasoista toimijaa, 53 päiväkotia sekä kahdeksan perhepäivähoidon ja leikkitoiminnan yksikköä. Kolmas ja viimeinen pilotointikierros toteutettiin syksyllä 2014.

Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma-asiakirjan kirjoittajaryhmä perustettiin vuonna 2014, ja se kokoontui vuosien 2014–2015 aikana seitsemän kertaa. Ohjelma-asiakirjan kirjoittamisen tueksi ryhmä pyysi kokoelman asiantuntija-artikkeleita kehittäjäverkoston jäseniltä. Koosteeseen kerättiin 18 artikkelia, jotka lähestyivät lasten liikkumista ja hyvinvointia eri näkökulmista. Yhteistä artikkeleille oli se, että ne piirsivät kuvaa liikkuvammasta varhaiskasvatuksesta ja sen tarpeellisuudesta. Ohjelma-asiakirja päivitettiin vuonna 2018: kirjoittajaryhmän työn taustalla olivat uusi varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset.

Nina Korhonen

Johtava asiantuntija

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma

Sisällys

1 Johdanto	5
2 Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman arvoperusta, organisointi ja toteutustapa	6
2.1 Ohjaavat asiakirjat ohjelman raamina	6
2.2 Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman arvoperusta	8
2.2.1 Lapsen osallisuus	8
2.2.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	8
2.3. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman organisointi ja toteutus	10
2.3.1 Verkostomainen toteutustapa	10
2.3.2 Seuranta, arviointi ja tutkimus	11
2.3.3 Viestintä	12
2.4 Liikkuvan toimintakulttuurin tukeminen varhaiskasvatuksessa	13
2.4.1 Kuntakoordinaatio	13
2.4.2 Varhaiskasvatushenkilöstön tukeminen	15
2.4.3 Lasten osallisuus	16
3 Ohjelman etenemisen seuranta	17
3.1 Ohjelman laajeneminen	17
3.2 Valtionavustukset kehittämishankkeille	18
3.2.1 Kehittämisavustukset paikallisille Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeille	18
3.2.2 Kehittämisavustukset valtakunnallisille Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeille	20
3.3 Liikunnallinen toimintakulttuuri varhaiskasvatuksessa	21
3.3.1 Nykytilan arviointi varhaiskasvatukseen -työkalu toimintakulttuurin kehittämisen tukena	21
3.3.2 Liikunnallisen toimintakulttuurin kehittyminen varhaiskasvatuksessa	23
3.3.3 Liikunnallisen toimintakulttuurin nykytila varhaiskasvatuksen toimintamuodon mukaan	24
3.3.4 Tuloksia Nykytilan arvioinnin osa-alueista: toiminnan toteuttaminen, henkilökunnan osallistuminen, osallisuus ja työhyvinvointi sekä lapsen osallisuus	25
3.4 Varhaiskasvatushenkilöstön näkemykset ja kokemukset	27
3.4.1 Henkilöstö luo liikuntamyönteistä toimintakulttuuria	27
3.4.2 Henkilöstön voimavarat toimintakulttuurin mahdollistajina	27
3.4.3 Kehitettävää riittää jatkossakin	28
3.5 Liikkumisen olosuhteet varhaiskasvatuksessa	28
3.5.1 Piha ja lähiympäristö	28
3.5.2 Sisätilat	29
3.5.3 Välineet	29
3.5.4 Yksiköt aktiivisia olosuhteiden muokkaajia	29
3.6 Pienten lasten liikunnan ilo, fyysinen aktiivisuus ja motoriset taidot	30
3.6.1 Lasten kokemuksia liikunnasta	31
3.6.2 Lasten liikkumisen määrä	31
3.6.3 Lasten motorisista taidoista monipuolinen kuva	32
4 Loppusanat	34
Lähteet	36

1 Johdanto

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan liittyvän työn taustalla on yhteiskunnallinen hyvinvointihaaste: lasten vähäinen liikkuminen. Se on ongelma, jonka ratkaisemiseksi tarvitaan toimenpiteitä kaikilla toimijatasolla. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tavoitteena on, että jokaisella lapsella on päivittäin mahdollisuus liikkumiseen ja liikkumisen iloon.

Lasten päivittäisen liikkumisen mahdollistamiseksi varhaiskasvatuksessa jokaisella lapsella tulisi olla mahdollisuus osallistua liikkumisen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin, ja yksiköissä tulisi toteuttaa liikuntamyönteistä toimintaa. Liikkumisen tulisi olla kirjattuna kunnan strategiaan ja hyvinvointia ohjaaviin asiakirjoihin ja sen edistämistä tulisi koordinoida laaja-alaisesti kunnan eri yhteistyöverkostoissa. Valtakunnallisella tasolla liikkumisen toteutumista ja liikunnallisen toimintakulttuurin vakiintumista on tärkeää tukea yhteiskunnan rakenteissa.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on laajan asiantuntijaverkoston ja satojen pilottipäiväkotien yhteistyöllä kehitetty valtakunnallinen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma. Ohjelma julkistettiin vuonna 2015, ja sen nimi oli vuoteen 2020 saakka Ilo kasvaa liikkuen.

Keskeinen tapa toteuttaa Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaa on tiedon tuottaminen, jakaminen ja hyvien käytäntöjen levittäminen vertaistuen avulla sekä eri tahojen kokoaminen yhteistyöverkostoihin. Verkostomaisella yhteistyöllä on kirjoitettu myös kaksi ohjelma-asiakirjaa, joissa ohjelman perusteita on kuvattu laajasti eri näkökulmista. Ohjelman suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa on hyödynnetty tutkittua tietoa.

Maksuton ohjelma tarjoaa varhaiskasvatukselle välineitä lasten liikkumisen lisäämiseen sekä oman työn kehittämiseen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden sekä varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten pohjalta. Ohjelmaa toteutetaan yksiköiden omista lähtökohdista, pienten askelten ideologialla ja hyödyntämällä jatkuvan kehittämisen mallia. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma tarjoaa varhaiskasvattajien työn tueksi työkaluja, hyviä käytäntöjä ja tutkittua tietoa.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmalle on vahvat perustelut valtion liikuntapolitiikassa. Syksyllä 2018 julkaistussa Valtioneuvoston selonteossa liikuntapolitiikasta esitetään selkeitä toimenpiteitä varhaiskasvatukseen, esimerkiksi Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaa vuosille 2020–2022.

Tässä raportissa tarkastellaan Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toimintaa, sen kehittymistä ja vaikutuksia varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin liikunnallistamiseen. Raportin kirjoittajat ovat Likesin työntekijöitä, jotka osallistuvat ohjelman koordinointiin, kehittämiseen ja tutkimukseen eri näkökulmista. Näin ollen raportin pääpaino on vuosissa 2017–2021, jolloin Likes on koordinoanut ohjelmaa.

Raportti on jaettu kahteen pääluukuun. Luvussa kaksi esitellään ohjelman taustaa, arvopohjaa, tavoitteita ja toteutus-tapaa. Lukuun kolme on koottu Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tutkimuksen ja seurannan tuottamaa tietoa muun muassa ohjelman laajenemisesta, varhaiskasvatusyk-

siköiden toimintakulttuurista ja liikkumisen olosuhteista sekä lasten liikunnan ilosta, motorisista taidoista ja liikkumisen määrästä.

Kuvio 1. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman vaiheet.

2 Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman arvoperusta, organisointi ja toteutustapa

2.1 Ohjaavat asiakirjat ohjelman raamina

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman perustana ovat varhaiskasvatusturva- ja muut varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat (kuvio 2). Kansallisen koulutuksen arviointikeskus Karvin asiantuntijaryhmän kehittämässä varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin ja kehittämisen mallissa laadun nähdään rakentuvan rakenteellisista ja prosessiin liittyvistä tekijöistä. Laadun rakennetekijät ovat sellaisia suhteellisen pysyviä varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyviä tekijöitä, joita säädellään laeilla, asetuksilla ja valtakunnallisilla asiakirjoilla. Prosessitekijöillä viitataan puolestaan asetettujen tavoitteiden toteutumiseen käytännössä esimerkiksi varhaispedagogiikan ydintoiminnoissa ja yksikön toimintakulttuurissa. (Vlasov ym. 2018.)

Varhaiskasvatuksen fyysisen aktiivisuuden edistämisen rakennetekijät, kuten varhaiskasvatusturva- ja varhaiskasvatustussuunnitelman perusteet ja varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset tukevat ja luovat hyvin reunaehdot laadun prosessitekijöille.

Lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksia sääntelevä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (Convention on the Rights of the Child) tuli voimaan Suomessa vuonna 1991. Sopimus on oikeudellisesti sitova, ja se velvoittaa kaikkia valtion ja kuntien viranomaisia sekä viranomaistehtäviä hoitavia yksityisiä tahoja. Lapsen oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia. Lapsen oikeuksien sopimuksen 24 artiklassa todetaan, että ”lapsella on oikeus elää mahdollisimman terveenä”. Tämä velvoittaa huolehtimaan esimerkiksi siitä, että lapsella on mahdollisuus liikkua riittävästi. Lapsella on siis oikeus liikkumiseen.

Varhaiskasvatuksessa keskeisiä asioita lapsen oikeuksien sopimuksessa ovat myös lapsen oikeus leikkiin ja vapaa-aikaan, lapsen osallistumisen oikeus, oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä jokaisen lapsen oikeus yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen. Lasten oikeudet ja osallisuus ovatkin varhaiskasvatuksen toiminnan selkäranka.

Varhaiskasvatustalaki

Uusi varhaiskasvatustalaki astui voimaan 1.9.2018. Varhaiskasvatustalassa säädetään muun muassa lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen ja painotetaan aiempaa vahvemmin lapsen edun ensisijaisuuden huomioimista kaikissa tilanteissa. Varhaiskasvatustalain tavoitteissa painottuu vahvasti myös lasten liikkumisen ja hyvinvoinnin näkökulma.

Varhaiskasvatustasuunnitelman ja esiopetuksen opetustasuunnitelman perusteet

Opetustalituksen vuonna 2018 laatimat varhaiskasvatustasuunnitelman perusteet astuivat voimaan vuoden 2019 alussa. Paikalliset varhaiskasvatustasuunnitelman perusteet

päivitettiin kansallisten perusteiden mukaisiksi, ja ne otettiin käyttöön elokuussa 2019. Varhaiskasvatustasuunnitelman perusteet on normi, ja paikalliset suunnitelmat velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä varhaiskasvatustalain ja varhaiskasvatustasuunnitelman perusteiden mukaiseen toimintaan. Varhaiskasvatustasuunnitelman perusteiden yleisperiaatteita ovat lapsen edun ensisijaisuus sekä lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun. Vasuperusteet ohjaa huomiomaan lapsen edun kaikessa lapsia koskevassa toiminnassa ja päätöksentekotilanteissa. Monipuolinen ja riittävä päivittäinen fyysinen aktiivisuus sekä istumisen vähentäminen on kirjattu Varhaiskasvatustasuunnitelman perusteisiin. Paikallisissa suunnitelmissa tulee huomioida, että liikkuminen on luonnollinen osa varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria sekä arjen pedagogiikkaa.

Esiopetuksen opetustasuunnitelman perusteet ovat olleet kansallinen normi jo vuodesta 2000. Opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttaa vuosina 2021–2024 kokeilun kaksivuotisesta esiopetuksesta. Kokeiluun osallistuu arviolta 10 000 lasta. Opetustalitus on laatinut opetustasuunnitelman perusteet kaksivuotisen esiopetuksen kokeilua varten. Liikkuminen ja liikunta sekä niiden yhteydet terveyteen, hyvinvointiin ja liikunnalliseen elämäntapaan ovat vahvasti kirjattuina perusteissa.

Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset

Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksissa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016:21) on asetettu tavoitteeksi kolme tuntia monipuolista liikkumista päivässä. Suositukset perustuvat tutkimustietoon alle kahdeksanvuotiaan lapsen liikkumisesta sekä siitä, miten kaikki lapsen ympärillä olevat aikuiset sekä eri tahot voivat mahdollistaa lapselle riittävän päivittaisen fyysisen aktiivisuuden.

Suosituksia valmistellut työryhmä, jossa ohjelma oli tiiviisti mukana, seurasi varhaiskasvatuksen lain valmistelua ja teki yhteistyötä Opetustalituksen Varhaiskasvatuksen suunnitelmaa työstävän ryhmän kanssa siten, että näissä kaikissa asiakirjoissa olisi yhteneväinen lapsen oikeuksia kunnioittava periaate ja mahdollisimman yhteneväiset käsitteet. Hyvä yhteistyö on jatkunut myös tämän jälkeen eri perusteiden päivittyessä.

Varhaiskasvatustasuunnitelman perusteita ja fyysisen aktiivisuuden suosituksia tehtiin samaan aikaan, ja ne tukevat sisällöllisesti ja käsitteellisesti toisiaan.

Kuvio 2. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman perustana ovat varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat.

2.2 Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman arvoperusta

Lasten hyvinvoinnin ja fyysisen aktiivisuuden lisääminen edellyttävät varhaiskasvatukselta uusia arjen toimintatapoja, joiden löytämiseen Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma tarjoaa tukea. Kaikessa ohjelman toiminnassa huomioidaan lapsen osallisuus sekä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Kaiken keskiössä on lapsen etu. Lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii liikuen ja leikkien.

2.2.1 Lapsen osallisuus

Lapsen osallisuuteen viitataan varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa, ja niiden lapsikäsitys pohjautuu lasten osallisuuteen. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma puolestaan tukee näiden asiakirjojen sisältöjen toteutumista varhaiskasvatuksessa.

Osallisuus tarkoittaa, että lapsi on aloitteellinen ja voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, häntä kuunnellaan ja hänen mielipiteitään otetaan huomioon. Osallisuus kytkeytyy vahvasti myös tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen: lapsi hyväksytään omana itsenään, sellaisena kuin hän on.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä huolehtimaan, että lapsen osallisuus toteutuu varhaiskasvatuksen toiminnassa ja lapset yhdessä henkilöstön kanssa suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa.

Lapsilähtöinen toiminta lisää lapsen osallisuutta. Liikkumiseen liittyvissä toiminnoissa osallisuus toteutuu, kun lapsi on mukana vaikuttamassa tilanteen ja toiminnan kehittymi-

seen. Lapsi voi esimerkiksi valita, mitä tehdään tai leikitään, miten tehdään, missä tehdään, mitä välineitä käytetään ja kuinka kauan tehdään. Osallisuudesta seuraa lapselle hänen liikkueensa usein myönteisiä tunteita, kuten onnellisuutta, iloa ja tyytyväisyyttä (Reunamo 2016).

2.2.2 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Lähtökohdat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa perustuu liikuntalain ja valtion talousarvion liikuntapolitiikkaa koskeviin kirjauksiin sekä YK:n lasten oikeuksien sopimukseen, varhaiskasvatustalakiin, varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin, fyysisen aktiivisuuden suosituksiin ja muihin ohjaaviin asiakirjoihin.

Varhaiskasvatustalain tavoitteissa (3 §) määritellään, että varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen ja edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa linjataan: ”Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta.” Nämä kirjatukset muodostavat pohjan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa.

Ohjelmatyö tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Sukupuolten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen huomioidaan Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa läpi-

leikkaavasti. Ohjelmassa otetaan huomioon myös erityistä tukea tarvitsevat lapset ja edistetään lasten osallisuutta. Lasten osallisuus kytkeytyy tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseen mahdollisuutena vaikuttaa ja tulla kuuluksi omana itsenään.

Moninaisuuden arvo näkyy Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman viestinnässä, tutkimuksessa, arvioinnissa ja verkostotyössä. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman viestinnässä tyttöjen ja poikien sekä miesten ja naisten eroihin ja erilaisiin tarpeisiin suhtaudutaan realistisesti mutta stereotyyppioita tarpeettomasti vahvistamatta. Ohjelman materiaaleissa kuvituskuvat on tarkoin valittu niin, että niissä näkyy tyttöjä ja poikia erilaisissa leikeissä, ja myös erityistä tukea tarvitsevia lapsia sekä lapsia erilaisilla syntyperillä ja kulttuuritaustoilla.

Liikkuva varhaiskasvatus -henkilöstökyselyssä ja olosuhdekyselyssä on huomioitu erityistä tukea tarvitsevat lapset. Myös Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman Nykytilan arviointi -väittämät ohjaavat varhaiskasvatusyksiköitä huomioimaan erityistä tukea tarvitsevat lapset. Hankeseurannassa ja arvioinnissa tarkastellaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistä paikallisissa Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeissa.

Vuonna 2020 Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma oli mukana valmistelemassa aluehallintovirastoista myönnettävien liikunnallisen elämäntavan paikallisten kehittämisavustusten hakuohjeeseen liitettä, jolla ohjattiin hankkeiden Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaa. Yhtenä liitteessä mainittuna kriittisenä menestystekijänä oli sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Hakuilmoituksessa ohjeistettiin seuraavasti:

”Hankkeissa tulee kiinnittää erityistä huomiota sukupuolisen siviiliseen liikkumisen edistämiseen sekä liikunnassaan erityistä tukea tarvitsevien ja sovellettuihin fyysisen aktiivisuuden mahdollisuuksiin. Kaikille lapsille mahdollistetaan monipuolinen liikunta ja varmistetaan myös tasa-arvo liikkumisen lopputuloksessa. Otetaan huomioon yksilö ja puretaan tiedotamattomia sukupuoleen liittyviä odotuksia siitä, miten eri sukupuolten tulisi leikkiä, ja millaista liikuntaa ehdotetaan ja minkälaisia liikuntatiloja eri sukupuolille tarjotaan. Lisätään myös eri ikäisten lasten keskinäisiä liikuntaleikkejä; tämä opettaa toisten huomioimiseen, purkaa sukupuolituneita leikkirölejä, innostaa liikkumaan ja auttaa oppimisessa. Toiminnassa huomioidaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lähtökohdat ja syrjintää lasten ominaisuuksien takia ei hyväksytä; tämä opettaa erilaisuuden hyväksymistä”. (OKM 2021.)

2.3. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman organisointi ja toteutus

Ohjelmassa on ollut kolme erilaista vaihetta: 1) ohjelmaa rakennettiin ja pilotoitiin vuosina 2012–2014, 2) ohjelma julkaistiin 2015 valtakunnallisessa liikunta ja urheiluorganisaatio Valossa ja 3) se siirrettiin vuonna 2017 Opetushallitukseen, Liikkuva koulu -ohjelman yhteyteen. Ohjelmassa on pyritty yhteensovittamaan ministeriön, kuntien, käytännön toimijoiden sekä erilaisten asiantuntijoiden tavoitteita ja toimintaa. Kaikkien ohjelman eri vaiheisiin osallistuneiden tahojen ja henkilöiden yhteinen työ on ollut arvokasta.

Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaa toteutettiin Nuoren Suomen kokeiluna vuodesta 2012 llo kasvaa liikkuen -nimen alla. Valtakunnallisessa liikunta- ja urheiluorganisaatio Valossa siitä tuli valtakunnallinen ohjelma vuonna 2015. Valon lakautuksen yhteydessä ohjelma siirtyi Olympiakomiteaan. Olympiakomiteasta llo kasvaa liikkuen -ohjelma siirtyi opetus- ja kulttuuriministeriön esityksestä Liikkuva koulu -ohjelman yhteyteen Likes-tutkimuskeskuksen koordinoimaksi vuonna 2017. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma sai nykyisen nimensä vuoden 2020 alussa ja on yksi valtakunnallisista liikkunnan edistämishjelmista eli Liikkuvat-ohjelmista.

Ohjelman strategisesta johtamisesta vastaavat opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Ohjelmaa koordinoi Likes. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaa toteutetaan ja kehitetään laajassa poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Ohjelmassa on mukana sekä kuntia että kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja, eli päiväkotia, perhepäivähoitoja ja avointa leikkitoimintaa.

2.3.1 Verkostomainen toteutustapa

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toiminta perustuu vahvoihin paikallisiin, alueellisiin ja valtakunnallisiin verkostoihin. Verkoston toimintaa ohjaavat yhteiset tavoitteet, ja se tuo hyötyä kaikille osallistujille. Näitä tavoitteita ja konkreettisia toimenpiteitä käydään läpi muun muassa yhteisissä verkostojen kohtaamisissa. Verkostojen avulla voidaan sekä parantaa nykyisen ohjelmatoiminnan vaikuttavuutta ja edistää sen laajenemista että luoda uusia yhteyksiä ja uutta osaamista.

Ohjelma vastaa valtakunnallisten verkostojen, kuten kunta-koordinaattoreiden verkoston ja kehittäjäverkoston, ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Paikallisista ja alueellisista verkostoista vastuu on kumppaneilla, ja ohjelman roolina niissä on toiminnan tukeminen ja koordinointi yhteisten tavoitteiden mukaisesti.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman laajentuessa vahvistetaan entisestään yhteistyötä erilaisia tukipalveluita tarjoavien kumppaneiden kanssa. Esimerkiksi ulkopedagogiikkaan liittyvät verkostot ovat olleet suosittuja viimeisten vuosien aikana. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma tapaa ja konsultoi verkostojen lisäksi aktiivisesti eri toimijoita, hankkeita, projekteja ja yrityksiä, jotka tarjoavat palveluitaan aktiivisen toimintakulttuurin kehittämiseen.

Kumppaneiden kanssa pyritään löytämään yhteistyöhön yhteinen nimittäjä ohjelman teemoista. Verkoston ja viestintän kautta tuleva tuki edesauttaa paitsi palvelun tarjoajia, myös varhaiskasvatusyksiköitä ja kuntia liikkuvamman arjen toteuttamisessa. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman yhteistyöverkostoon on tullut vuosittain uusia toimijoita.

Valtakunnallinen kuntakoordinaattoriverkosto

Valtakunnallinen Liikkuva varhaiskasvatus -kuntakoordinaattoriverkosto organisoitiin vuonna 2020 uudelleen, ja verkostossa on mukana jäseniä 43 kunnasta ympäri Suomen. Ohjelman tavoitteena on ollut muodostaa kiinteämpi ryhmä niin, että ryhmässä on nimettyjä pysyviä jäseniä ja vastuuhenkilöitä. Tavoitteena oli maantieteellisesti kattava ryhmä, johon kuuluu eri hallintokuntien edustajia sekä hallinnon ja toiminnan koordinaattoreita eri kokoisista kunnista. Valtakunnallisen verkoston jäsenten yhtenä roolina on myös ohjelman jalkauttaminen kuntiin ja tiedon välittäminen omalla alueellaan. Verkostoon tavoitellaan jatkossakin ensisijaisesti henkilöitä, joiden vastuulla on koordinoida Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaa kunnassa.

Valtakunnallinen kehittäjäverkosto

Liikkuva varhaiskasvatus -kehittäjäverkosto on toiminut vuodesta 2012. Vuosina 2012–2015 sen nimi oli Tutkimusmatkalla varhaiskasvatuksen uusiin liikkumisen käytäntöihin ja vuosina 2015–2019 Ilo kasvaa liikkuen -kehittäjäverkosto. Verkosto on tarkentanut tavoitteitaan ja organisoitumistaan vuosien aikana. Verkostossa on mukana varhaiskasvatuksen ammattilaisia eri tehtävistä sekä asiantuntijoita yliopistosta ja valtionhallinnosta. Lisäksi verkostossa on huomioituna muita kolmannen sektorin toimijoita sekä asiakkaat eli perheet ja lapset. Verkostossa tarvitaan toimijoita, jotka ottavat vastuuta substanssitavoitteeseen liittyvistä tehtävistä ja toisaalta verkostossa tarvitaan myös verkostotyön ja kehittämissuhteiden asiantuntijoita, jotka ottavat vastuuta verkoston toimivuuden edistämisestä.

Kehittäjäverkoston tavoitteena on kehittää ja tukea Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman sisältöjä. Verkoston työ on eri toimijoiden välistä pitkäjänteistä yhteistyötä, jonka perustana on keskinäinen luottamus. Kehittäjäverkosto koostuu varhaiskasvatuksen asiantuntijoista ja on ollut tärkeä linkki kentän ja ohjelmatoimiston välillä. Keskinäinen luottamus ja sitoutuminen on mahdollistanut pitkäjänteisen kehittämistyön, joka tuottaa joustavasti yhä uusia innovaatioita kaikkien kumppanuuteen osallistuvien osapuolten tarpeisiin. Verkoston työ on jakautunut erilaisiin teemaryhmiin, joissa on muun muassa kehitettyjä tukimateriaaleja sekä pyritty vaikuttamaan päätöksentekoon esimerkiksi antamalla lausuntoja.

Liikkuvat-ohjelmat sekä ohjelmakohtaiset työjaostot

Valtakunnallisten liikunnan edistämishojelmien eli Liikkuvat-ohjelmien avulla edistetään liikunnallista elämäntapaa eri ikä- ja väestöryhmissä. Kokonaisuuteen kuuluvat Liikkuva perhe, Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu, Liikkuva opiskelu, Liikkuva aikuinen ja Ikiliikkuja-ohjelmat. Ohjelmia rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Vuodesta 2020 on määrätietoisesti tiivistetty yhteistyötä Liikkuvat-ohjelmien välillä.

Liikkuvat-ohjelmilla on kohderyhmäkohtaisia työjaostoja. Liikkuva varhaiskasvatus -työjaosto on osallistunut ohjelman toimenpiteiden suunnitteluun, yhteistyössä toteuttamiseen ja arviointiin. Työjaosto on myös valmisteellut toimenpide-esityksiä sekä pyrkinyt etsimään ratkaisuja ohjelman toteutuksessa havaittuihin ongelmiin.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman työjaoston työ käynnistyi vuonna 2017. Työjaostossa määriteltiin muun muassa tavoite lasten liikkumisen määrälle. Työskentely käynnistyi

uudestaan vuonna 2021 uuden hallitusohjelman ja Liikkuvat-ohjauksryhmän työn pohjalta.

Alueellinen organisoituminen ja verkostot

Alueellisella tasolla tehdään tiivistä yhteistyötä erityisesti aluehallintovirastojen ja liikunnan aluejärjestöjen kanssa. Molemmat toimijat ovat merkittäviä kumppaneita kuntien, varhaiskasvatusyksiköiden, koulujen ja oppilaitosten tukena niin rahoitukseen kuin toiminnan sisältöön ja kehittämiseen liittyvissä kysymyksissä. Konkreettisenä toimenpiteenä aluehallintovirastot ja aluejärjestöt järjestävät yhdessä alueellisia seminaareja sekä koordinoivat alueellisia verkostoja Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaan liittyen.

Liikunnan aluejärjestöt operoivat maanlaajuisesti varhaiskasvatusyksiköiden tukena. Heidän tavoitteenaan on alueellisen ja paikallisen varhaiskasvatuksen verkostotyön edistäminen ja kehittäminen sekä koulutuksen tarjoaminen alueellisesti. Paikallisella tasolla monessa kunnassa on omia verkostoja ja työryhmiä, jotka tukevat Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteuttamista ja koordinoitua.

2.3.2 Seuranta, arviointi ja tutkimus

Tutkittua tietoa on hyödynnetty Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman suunnittelussa ja toteutuksessa alusta lähtien. Tutkimuksen ja seurannan rooli Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa on vahvistunut ohjelman siirryttyä Likesin koordinoimaksi vuonna 2017.

Seuranta, arviointi ja tutkimus liittyvät kiinteästi Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteutukseen. Tuotettua tietoa hyödynnetään ohjelman laajenemisen seuraamisessa, ohjelman toimenpiteiden vaikutusten arvioinnissa eri

tasoilla, ohjelman kehittämisessä sekä ohjelman viestinnässä. Tutkittu tieto auttaa ohjelman toteuttamisessa ja sen merkityksen perustelemissa varhaiskasvattajille. Vaikutajat ja päättäjät eri tasoilla hyödyntävät tutkittua tietoa ja materiaalia työssään. Seurannan, arvioinnin ja tutkimuksen tavoitteena on

- seurata Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman laajenemista
- vahvistaa tietopohjaa varhaiskasvatuspäivien aktivoimisesta
- tukea Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteuttamista varhaiskasvatusyksikössä ja kunnissa
- tukea ja kehittää varhaiskasvatusyksiköiden itsearviointia
- kerätä tietoa ohjelman etenemiseen liittyvistä erityisteemoista prosessien kuluessa
- laajentaa ja kehittää ohjelmien tutkimus- ja kehittämisverkostoa.

2.3.3 Viestintä

Ohjelman viestintää on toteutettu vuosina 2012–2017 osana Nuoren Suomen, Valon ja Olympiakomitean viestintää. Kun Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma siirtyi vuonna 2017 Liikkuva koulu -ohjelman yhteyteen, sille luotiin oma visuaalinen ilme. Samassa yhteydessä päivitettiin ohjelman logoa ja värimaailmaa. Visuaalisen ilmeen toteutti Oddy Inc (nyk. Ahooy Creative).

Tammikuussa 2020 ohjelman nimi vaihtui Ilo kasvaa liikkuen -ohjelmasta Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaksi. Uuden nimen myötä ohjelma kytkeytyy entistä vahvemmin valtakunnalliseen Liikkuvat-kokonaisuuteen, jonka tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti liikunnallisen kokonaisaktiivisuuden nouseminen kaikissa ryhmissä.

Viestintäkanavat

Ohjelmalle hankittiin vuonna 2017 ilokasvaaliikkuen.fi-domain, joka ohjasi Liikkuvan koulun verkkosivuille. Ohjelman omat verkkosivut julkaistiin syksyllä 2018. Verkkosivujen julkaisemisen yhteydessä ohjelmalle perustettiin myös Facebook-sivu. Ohjelman nimen vaihtumisen myötä myös verkkosivuosioite vaihtui tammikuussa 2021. Ohjelman verkkosivut löytyvät osoitteesta liikkuvarhaiskasvatus.fi.

Ohjelman verkkosivujen kävijämäärä on kasvanut merkittävästi vuosina 2019–2021. Vuonna 2019 sivustolla oli noin 20 000 käyttäjää ja vuonna 2020 yli 50 000 käyttäjää. Vuonna 2021 verkkosivujen kävijämäärä on edelleen kasvanut edellisestä vuodesta. Suosituimpia verkkosivusisältöjä ovat Materiaalit- ja Ideat-osioiden sisällöt.

Ohjelma-alusta

Ohjelmassa mukana oleville yksiköille on alusta lähtien tarjottu apua kehittämisprosessiin. Tätä varten yksiköille perustettiin ohjelma-alusta, jossa jaettiin ideoita, materiaalia ja dokumentoitiin yksiköiden kehittämistyötä. Yksiköillä oli vuosina 2015–2019 käytössään työtila, jonne raportoitiin kehittämistyötä esimerkiksi tallentamalla toteutettuja pieniä askelia ja niihin liittyviä materiaaleja. Ohjelma-alusta sijaitsi keväaseen 2019 saakka Olympiakomitean ylläpitämässä järjestelmässä, josta siirryttiin ohjelman omaan, verkko-

vujen yhteydessä olevaan ohjelma-alustaan keväällä 2019. Ohjelma-alustalle kirjautuminen poistettiin käytöstä vuonna 2020, ja kaikki materiaalit ovat vapaasti saatavilla ohjelman verkkosivuilla.

Materiaalit

Ohjelmassa on julkaistu vuosina 2015–2021 paljon materiaalia. Materiaaleissa painotus on ollut vahvasti varhaiskasvatusyksiköiden työn tuessa ja konkreettisten vinkkien tarjoamisessa varhaiskasvatuksen henkilöstölle.

Vuosina 2017–2021 on julkaistu muun muassa päivitetty ohjelma-asiakirja, käsikirjat varhaiskasvatusyksiköiden johtajille, henkilöstölle ja kuntakoordinaattoreille sekä vinkikortteja, videoita, lasten leikki-ideoita ja julisteita. Vuonna 2020 julkaistiin ensimmäinen ohjelman tutkimusjulkaisu, kun varhaiskasvatuksen henkilöstökyselyn tulokset koottiin tulosraportiksi. Kaikki ohjelman materiaalit ovat vapaasti luettavissa ja ladattavissa ohjelman verkkosivuilla.

Materiaaleja on viime vuosina myös päivitetty tiiviiseen tahtiin ohjelman taustatahon ja nimen muutosten myötä. Ohjelman materiaaleja on kuvattu tarkemmin luvussa 2.4.2 Varhaiskasvatushenkilöstön tukeminen.

Palkitsemiset, tapahtumat ja kampanjat

Vuosina 2015–2019 ohjelma palkitsi vuoden Ilo kasvaa liikkuen -varhaiskasvatusyksikön. Vuonna 2020 Vuoden Liikkuva varhaiskasvatus -yksiköt palkitsivat yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Palkitsemisilla halutaan kannustaa toimijoita laadukkaan työn tekemiseen ja tuoda esiin ansiokasta työtä.

Palkittavat vuosina 2015–2020 olivat:

- 2015 Lappeen päiväkoti, Lappeenranta
- 2016 Ekholmintien päiväkoti, Kouvola
- 2017 Leinelän päiväkoti, Vantaa
- 2018 Hirsimäen päiväkoti, Hämeenlinna
- 2019 Martintalon päiväkoti, Hyvinkää
- 2020 Karhukallion päiväkoti, Rusko ja Toivalan päiväkoti, Siilinjärvi

Vuoden 2016 voittaja Ekholmintien päiväkoti Kouvola valittiin myös kolmen parhaan joukkoon Euroopan komission #BeActive education awards -kisassa vuonna 2019.

Paavo Nurmen säätiö myönsi Ilo kasvaa liikkuen -ohjelmalle ja Turun kaupungin varhaiskasvatukselle Lisää liikettä -palkinnon vuoden 2016 Urheilugaalassa. Uuno-patsas kiersi Turussa varhaiskasvatuksen yksiköissä.

Tietoisuutta Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmasta ja sen tuesta varhaiskasvatusyksiköille levitetään myös tapahtumien kautta. Ohjelma järjestää omia verkostotilaisuuksia ja webinaareja sekä tapahtumia, kuten Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu ja Liikkuva opiskelu -ohjelmien yhteistä vuosittaista Liikkuva ja oppiva yhteisö -seminaaria. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on esillä AVlen ja liikunnan aluejärjestöjen alueellisissa tilaisuuksissa sekä valtakunnallisissa kasvatustapahtumissa kuten Educa-messuilla ja Varhaiskasvatusmessuilla.

Ohjelman tunnettuuden lisäämiseksi ja valittujen sisältöteemojen edistämiseksi järjestetään myös kampanjoita. Varhaiskasvatuksen kampanjoiden Pihaseikkailu ja Varpaat vauhtiin! sisältöjä kehitettiin liikunnallisen elämäntavan lisäämiseksi. Kampanjoiden avulla jalkautettiin lisäksi uuden Ilo kasvaa liikkuen -ohjelman sisältöjä. Perheiden yhteiseen liikuntatapahtumaan eli Pihaseikkailuun osallistui 123 400 lasta perheineen ja kahden viikon mittaiseen Varpaat vauhtiin! -kampanjaan osallistui 134 000 lasta ja yli 2000 tahoa. Keväällä 2020 järjestettiin Kevät 2020 liikkuvan lapsen silmin -piirustushaaste, jonka tavoitteena oli lisätä lasten osallisuutta, yhteisöllisyyden kokemuksia sekä liikunnan iloa. Syksyllä 2021 järjestetään yhteistyössä Liikkuva perhe -ohjelman kanssa vuosittaiseksi suunniteltu Arkiseikkailu-kampanja.

Tiedottaminen ja medianäkyvyys

Ohjelman mediatiedottaminen on ollut pitkälti palkitsemisista tiedottamista. Palkitsemiset ovat saaneet näkyvyyttä erityisesti palkittujen yksiköiden paikallisessa ja alueellisessa mediassa. Vuosina 2020 ja 2021 on tiedotettu myös ohjel-

maan liittyvän seurannan tuloksista (esim. Liikkuva varhaiskasvatus -henkilöstökysely).

Ohjelmalla on käytössä M-brainin sähköinen mediaseuranta. Vuosittainen mediaosumien määrä on ollut 60 ja 100 osuman välillä vuosina 2018–2020. Mediaosumissa ovat painottuneet kuntien Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaan myönnettyt avustukset. Juttuja on tehty etenkin paikallismediaan myös palkitsemisista sekä ohjelman toteutuksesta kunnissa ja varhaiskasvatusyksiköissä.

2.4 Liikkuvan toimintakulttuurin tukeminen varhaiskasvatuksessa

2.4.1 Kuntakoordinaatio

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan voivat varhaiskasvatusyksiköiden lisäksi rekisteröityä myös kunnat. Kuntatasolla päätöksen liittymisestä tekee varhaiskasvatuksen johto. Kehittämistyö lähtee liikkeelle jokaisen kunnan omasta lähtötilanteesta ja tarpeista.

Kuntatasoinen koordinaatio on yksi keskeinen menestystekijä, kun ollaan luomassa omalle kunnalle sopivaa, varhaiskasvatuksen liikunnallistamista tukevaa rakennetta, joka mahdollistaa toiminnan kehittymisen ja laajenemisen sekä uusien varhaiskasvatusyksiköiden mukaan lähtemisen. Paikalliset verkostot voivat toimia yhteisen kehittämisen rakenteena, joissa voidaan jakaa hyviä käytäntöjä, osaamista sekä käsitellä yhdessä erilaisia kehittämisen tarpeita.

Kunnat ovat voineet hakea valtionavustusta Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteuttamiseen osana liikunnallisen elämäntavan paikallisia kehittämisavustuksia. Avustuksista on kerrottu tarkemmin luvussa 3.2.1. Monialaisella yhteistyöllä voidaan mahdollistaa toimenpiteiden vakiintuminen kunnissa myös mahdollisen hankeajan ja avustusten jälkeen.

Vuonna 2020 Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeista lähes joka toinen (45 %) suunnitteli yhteistyötä kunnan liikunta-, vapaa-aika- tai nuorisovalveluiden kanssa ja yli kolmannes (36 %) paikallisen liikunta- tai urheiluseuran kanssa. Hankkeiden hakijataho on usein kunnan sivistystoimi (varhaiskasvatus) tai liikuntatoimi. Muita suunniteltuja yhteistyötahoja olivat muut paikalliset järjestöt (22 %), yksityiset palveluntarjoajat (18 %), sosiaali- ja terveyspalvelut tai perhekeskukset (14 %), neuvola (13 %) ja seurakunta (11 %). (Turunen ym. 2020.)

Keskeistä on, että kunnan eri sektorit löytävät omat roolinsa siten, että työlle on yhteinen poikkihallinnollinen ohjaus ja koordinaatio. Monet kunnat ovatkin palkanneet osa- tai kokoaikaisen koordinaattorin edistämään Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaa.

Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnan koordinaattorit voivat olla hyvin erilaisissa asemissa ja tehtävissä kuntaorganisaatiossa. Toimenkuva voi olla enemmän toiminnallinen tai hallinnollinen. Koordinaattori voi toimia joko yksiköiden tai strategian tasolla tai molemmissa. Kunnan koosta riippumatta kunnan johdon tuki työlle on tärkeää. Kunnan koko ei välttämättä myöskään ratkaise koordinaattorin käytössä olevia aikaresursseja. Pienessäkin kunnassa koordinaattori voi olla kokopäiväinen koordinaattori esimerkiksi hankera-

hoituksella palkattuna. Vuonna 2020 Liikkuva varhaiskasvatus -hankeavustuksista 54 prosenttia budjetoitiin palkkauskuluihin (Turunen ym. 2020).

Kuntakoordinaattorin tehtävät sisältävät usein sekä toiminnallisia että hallinnollisia tehtäviä. Koordinaattorit esimerkiksi suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa, koordinoivat yhteistyötä ja paikallisia verkostoja sekä järjestävät yhteistyötapaamisia ja tapahtumia. Keskeistä paikallisen toiminnan näkökulmasta on, että kunnan eri sektorit sekä kumppanit voivat löytää prosessista omat näkökulmansa ja että kunnassa on yhteinen koordinaatio, joka voi yhdistää eri näkökulmia Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tavoitteiden suuntaan.

2.4.2 Varhaiskasvatushenkilöstön tukeminen

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on tarjonnut monipuolista tukea varhaiskasvattajille liikunnallisen toimintakulttuurin kehittämiseksi omassa yksikössään. Keskeinen työkalu on Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman verkkosivuilta löytyvä ohjelma-alusta.

Kehittämistyö on jaettu kolmeen vaiheeseen: tutustu, kehitä ja tee näkyväksi. Jokaiseen vaiheeseen liittyy tukimateriaalia ja dokumentointia, joka tapahtuu ohjelma-alustalla. Ohjelma-alustan aineistoja pääsivät aikaisemmin lukemaan vain ohjelmaan mukaan rekisteröityneet yksiköt. Kesällä 2021 erillinen kirjautuminen poistettiin käytöstä, ja kaikki materiaalit ovat vapaasti saatavilla.

Ohjelma-alustalla on omat sivut tutustu, kehitä ja tee näkyväksi -vaiheille, jolloin on mahdollista löytää sopivaa tukimateriaalia juuri oman yksikön tilanteeseen ja tarpeisiin sopien. Sivustolla on myös mahdollista jakaa omassa yksikössä parhaaksi todettuja ideoita ja toimintamalleja sekä lukea, kommentoida ja ottaa käyttöön muiden yksiköiden parhaita ideoita.

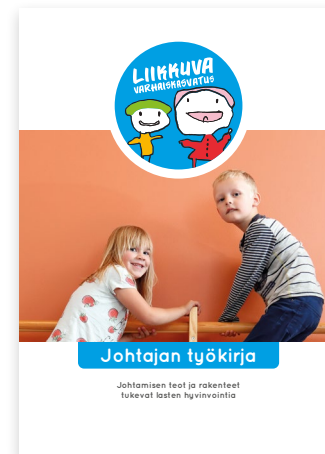
Varhaiskasvatuksen henkilöstön kehittämistyötä on tuettu tuottamalla maksutonta materiaalia työn tueksi. Vieressä lyhyesti esiteltynä muutama keskeinen materiaali.

Seminaarit, webinaarit ja koulutukset

Ohjelma on ollut mukana toteuttamassa suuria valtakunnallisia seminaareja. Vuonna 2018 järjestettiin yhteistyössä Liikkuvat-ohjelmien kanssa Liikkuen läpi elämän -seminaari Jyväskylässä ja vuonna 2019 järjestettiin Liikkuva koulu -ohjelmakokonaisuuden oma Liikkuva ja oppiva

100 pientä askelta -ideaopas kasaa yhteen varhaiskasvatusyksiköiden tekemiä pieniä kehittämisaskeleita. Oppaassa on sata varhaiskasvatusyksiköissä kehitettyä, kokeiltua ja hyväksi havaittua esimerkkiä, joilla pystyy helposti lisäämään liikettä varhaiskasvatuksen arkeen. Oppaan vinkit on jaoteltu Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten teemojen mukaisesti.

Johtajan työkirjassa on vinkkejä ja esimerkkejä aktiivisen arjen ja liikkumisen johtamiseen varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Työkirjassa käsitellään perustehtävän johtamista, johtajuuden toimenpiteitä, osaamisen johtamista, pedagogiikan johtamista sekä yhteistyötä perheiden ja muiden tahojen kanssa.

Kuntakoordinoinnin ideaopas tarjoaa kuntien varhaiskasvatuksesta vastaaville ja varhaiskasvatuksen liikuntaa kunnissa koordinoiville henkilöille ideoita Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnan kuntatasoiseen toteutukseen. Oppaaseen on koottu yleisimpiä työtehtäviä, koordinoinnin onnistumisia ja haasteita sekä kuntien esimerkkejä varhaiskasvatuksen liikunnan koordinoinnista.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön käsikirjaan on kerätty työkaluja liikuntamyönteisen toimintakulttuurin kehittämiseen ja liikkumisen lisäämiseen. Oppaan tavoitteena on tukea varhaiskasvatuksen henkilöstön työtä Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten toteuttamisessa arjessa.

yhteisö-seminaari Tampereella. Vuoden 2020 ja 2021 seminaarit jouduttiin perumaan koronaviruspandemian takia. Näiden tilalla järjestettiin syksyllä 2021 Liikkuva ja oppiva yhteisö -virtuaalitapahtuma. Keväällä 2022 tullaan jälleen toteuttamaan Liikkuvat-ohjelmien yhteinen Liikkuen läpi elämän -seminaari, tällä kertaa Turussa. Seminaareissa on järjestetty luentoja ja toiminnallisia työpajoja, jotka tukevat Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnan toteuttamista varhaiskasvatuksessa.

Keväällä 2020 alettiin koronaviruspandemiasta johtuen toteuttaa varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja johtajille webinaareja ja virtuaalisia koulutustilaisuuksia. Webinaarien tarkoituksena oli jakaa tietoa ja konkreettisia ideoita lasten liikkumisen lisäämiseksi varhaiskasvatuksessa. Webinaarit kestivät tunnin, ja ne toteutettiin klo 12–14 välillä, jotta mahdollisimman monen varhaiskasvattajan osallistuminen olisi mahdollista lasten päivälevon aikana. Webinaarien tallenteet löytyvät Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman Youtube-tililtä, jossa ne ovat vapaasti kaikkien katsottavissa.

Webinaarit olivat erittäin suosittuja ja kuhunkin niistä ilmoitautui useita satoja osallistujia. Suosituimpaan webinaariin oli miltei 700 ilmoittautunutta. Webinaareja järjestettiin keväällä ja syksyllä vuosina 2020 ja 2021. Suuren suosion ansiosta webinaareja on suunniteltu jatkettavaksi myös koronaviruspandemian jälkeen.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on kouluttanut vuodesta 2020 tulevia varhaiskasvatuksen opettajaopiskelijoita ohjelman sisällöillä. Opetussisältöjen painopisteenä on ollut muun muassa Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman perustelut, ohjelman keskeiset sisällöt ja eteneminen sekä konkreettiset toimenpiteet varhaiskasvatuksessa. Vuonna 2021 koulutuksia pilotoitiin myös ammattioppilaitoksille. Koulutuksiin on osallistunut yli 500 opiskelijaa.

2.4.3 Lasten osallisuus

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa tuotettua, lasten osallisuuteen kannustavia työkaluja ja materiaaleja on runsaasti ohjelman verkkosivuilta vapaasti kaikkien saatavilla.

Osallisuus on huomioitu erityisesti Iloa leikkiä ja osallisuutta -vinkkikorteissa ja niiden pohjalta rakennetussa 60 lasten omaa leikkiä -ideaoppaassa. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten mukaan jaotelluista **Iloa, leikkiä ja osallisuutta -vinkkikorteista** saa ideoita ja esimerkkejä siihen, miten lapset voi ottaa mukaan liikkumisen suunnitteluun, toteutukseen, dokumentointiin ja arviointiin. **60 lasten omaa leikkiä -ideaoppaaseen** on koottu lasten omia liikkumisideoita. Ideaopasta oli työstämässä kehittäjäverkoston Lasten osallisuus -työryhmä.

Osallisuus on läpileikkaavana teemana ohjelman varhaiskasvatuksen henkilöstölle, johdolle ja kuntatoimijoille suunnatuissa työkirjoissa sekä ohjelma-asiakirjassa. Esimerkiksi Varhaiskasvatuksen henkilöstön käsikirjaan on koottu herät-

televiä kysymyksiä, hyödyllisiä linkkejä sekä työkalupakki lasten osallisuuden toteutumisen arviointiin ja toteuttamiseen liittyen.

Osallisuus on ollut yhtenä teemana ja kriteerinä vuoden Liikkuva varhaiskasvatus -yksiköiden palkitsemisissa sekä erilaisissa kampanjoissa ja haasteissa, kuten Varpaat vauhtiin ja Pihaseikkailu -kampanjoissa sekä Kevät 2020 liikkuvan lapsen silmin -haasteessa. Lisäksi osallisuus on omana osionaan Nykytilan arviointi varhaiskasvatukseen -työkalussa, jota on kuvattu tarkemmin luvussa 3.3.1.

Myös Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tunnus on toteutettu lapsia osallistamalla. Vuonna 2015 julkistettuun lasten piirrostkilpailuun lähetettiin noin 600 kuvaa. Tunnukseksi päässyt kuva valittiin kolmesta loppuvaiheesta mukana olleesta piirroksesta.

3 Ohjelman etenemisen seuranta

3.1 Ohjelman laajeneminen

Ohjelmassa mukana olevien yksiköiden ja kuntien määrän kehittyminen

Varhaiskasvatusyksiköt, perhepäivähoidon tiimit, avoin leikkitoiminta sekä kunnat ovat voineet ilmoittautua mukaan Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan vuodesta 2015 alkaen. Manner-Suomen kunnista ohjelmassa on mukana 59 %. Hallinnollisista varhaiskasvatusyksiköistä mukaan on ilmoittautunut 64 %. Hallinnollisten varhaiskasvatusyksiköiden määrän vertailulukuna on käytetty Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen Karvin Tilastoraportti varhaiskasvatuksen järjestämisestä 2019

-julkaisussa ilmoitettua lukua (3617 kpl) hallinnollisesti yhtenäisten päiväkotien määrästä (Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2019). Hallinnolliset varhaiskasvatusyksiköt sisältävät usein useampia kuin yhden toimipaikan (taulukko 1). Nykyisellään Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma tavoittaa yli 210 000 lasta ja miltei 43 000 varhaiskasvatuksen työntekijää (taulukko 2).

Ohjelman tavoitteena on laajentua voimakkaasti ja olla aidosti valtakunnallinen ohjelma. Tätä varten ohjelma on asettanut vuosittaiset tavoitteet ohjelmaan ilmoittautuneiden kuntien sekä hallinnollisten varhaiskasvatusyksiköiden määrälle (taulukko 3). Asetettuja tavoitteita ei ole täysin pystytty saavuttamaan, joten työtä yksiköiden ja kuntien mukaan saamiseksi vielä riittää.

Taulukko 1. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan ilmoittautuneet yksiköt toimintamuodon mukaan esitettynä.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Avoin leikkitoiminta	5	21	26	28	46	53	53
Perhepäivähoidon tiimi	25	66	99	144	224	295	311
Kunta	38	54	76	93	129	154	172
Hallinnollinen varhaiskasvatusyksikkö	557	988	1 204	1 405	1 826	2 136	2 317
Varhaiskasvatuksen toimipaikka	659	1 184	1 436	1 672	2 237	2 652	2 879

Taulukko 2. Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnassa mukana olevien lasten ja varhaiskasvattajien määrä (avoin leikkitoiminta, perhepäivähoidon tiimit sekä varhaiskasvatusyksiköt).

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Lapset	52 000	94 000	112 000	129 000	172 000	200 000	214 000
Varhaiskasvattajat	10 000	18 000	22 000	25 000	34 000	40 000	43 000

Taulukko 3. Tavoitteet Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa mukana olevien kuntien ja hallinnollisten varhaiskasvatusyksiköiden määrille vuosille 2019–2025.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Hallinnollisten varhaiskasvatusyksiköiden määrä (kpl)	2 000	2 300	2 600	2 900	3 100	3 400	3 600
Kuntien määrä (kpl)	120	160	200	230	250	270	290

3.2 Valtionavustukset kehittämishankkeille

3.2.1 Kehittämisasiavustukset paikallisille Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeille

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman paikallista toteutusta on tuettu osana liikunnallisen elämäntavan paikallisia kehittämisavustuksia. Avustukset on myönnetty opetus- ja kulttuuriministeriön määrärahoista ja ne on jaettu aluehallintoviranomaisten toimesta. Avustuksilla on tuettu ”Muu-tosta liikkeellä! Valtakunnalliset yhteiset linjaukset terveyttä ja hyvinvointia edistävään liikuntaan 2020” ja liikuntalain (390/2015) linjauksia. Lisäksi avustuksilla on edistetty hallitusohjelmien 2011, 2015 ja 2019 linjausten toimeenpanoa sekä Valtioneuvoston liikuntapoliittisen selonteon (2018) liikunnalliseen elämäntapaan liittyviä ehdotuksia.

Vuodesta 2020 lähtien avustuskokonaisuudella on tuettu valtakunnallisten liikunnanedistämishojelmien eli Liikkuvat-ohjelmien (ent. Liikkuva Suomi -ohjelma) toimeenpanoa paikallisella tasolla. Kehittämisavustusten myöntämisen päätavoitteena on ollut lisätä väestön liikuntaa ja fyysistä aktiivisuutta Suomessa eri ikä- ja väestöryhmissä, erityisesti vähän liikkuvien keskuudessa. Keskeisinä periaatteina on ollut poikkisektoraalinen, -hallinnollinen ja -ammattillinen yhteistyö sekä liikunnan läpäisyperiaate suomalaisessa yhteiskunnassa. (OKM 2017.)

Ennen vuotta 2016 liikunnallisen elämäntavan paikalliset kehittämisavustukset jaettiin kahtena eri kokonaisuutena: Lasten ja nuorten liikunnan paikallisina kehittämishankkeavustuksina ja Aikuisten terveyttä edistävän liikunnan paikall-

lisinä kehittämishankeavustuksina. Vuosina 2015–2016, varhaiskasvatuspäivän liikunnallistamista edistettiin yhteensä muutamissa kymmenissä Lasten ja nuorten liikunnan paikallisissa kehittämishankkeissa. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten (OKM 2016) ja llo kasvaa liikkuu / Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteuttaminen on ollut avustuskokonaisuuden painopisteenä lasten ja nuorten ikäryhmän osalta vuodesta 2018 alkaen. Vuonna 2018 Valtion budjettirahoista myönnettiin Liikkuva varhaiskasvatus -hanketoimintaan 1 M€. Vuoden 2019 avustuksissa mahdollistettiin ensimmäistä kertaa henkilöstökulujen kohdentaminen vakituiseen henkilöstön palkkakuluihin.

Vuoden 2020 avustushaussa julkaistiin erilliset liitteet avustuksen pääpainopisteille, jotka olivat liikunnan edistämishankkeet Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva aikuinen ja Ikiliikkuja. Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnan kriittisiksi menestystekijöiksi nostettiin liikunnallisen toimintakulttuurin kehittäminen, henkilöstön osaamisen lisääminen, toiminnan organisoiminen ja kuntakoordinaatio, huoltajien tietoisuuden lisääminen ja yhteistyö sekä sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. (OKM 2017.)

Likes-tutkimuskeskus on toteuttanut vuodesta 2017 lähtien Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeiden seurantaa ja arviointia. Hankeseurannassa ja -arvioinnissa tarkastellaan avustettujen hankkeiden kokonaisuutta hakemusvaiheesta tiliselvitysvaiheeseen. Tarkastelussa saadaan tietoa muun muassa hankkeiden alueellisesta jakautumisesta, kohde-ryhmistä, resurssoinnista, tavoitteista ja toimenpiteistä. Likes toteuttaa seurantaa ja arviointia Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman, verkoston, hanketoimijoiden ja rahoittajan tietotarpeisiin. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan kytkeytyvien hankkeiden edellytetään avustusten myöntöehtojen

Taulukko 4. Valtionavustukset liikunnallisen elämäntavan paikallisille kehittämishankkeille vuosina 2017–2021.

	Myönnetty avustus (€)	Hankkeiden määrä (lkm)	Myönnetty avustus Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeille (€)	Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeiden määrä (lkm)
2017	1 641 000 €	102	657 480 €	43
2018	2 429 580 €	135	1 345 430 €	65
2019	2 470 875 €	133	1 454 700 €	74
2020	4 300 000 €	201	1 604 250 €	83
2021	2 998 520 €	154	1 371 210 €	68

mukaisesti sitoutuvan hankeseurantaan toteuttamalla lisäksi itsearvioinnin Nykytilan arviointi -työkalulla hankkeiden alkaessa ja päättyessä.

Vuosina 2017–2021 liikunnallisen elämäntavan paikallisilla kehittämisavustuksilla on tuettu varhaiskasvatuspäivän liikunnallistamista noin 6,4 miljoonalla eurolla (taulukko 4).

Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeissa yleisiä toimenpiteitä ovat varhaiskasvatushenkilökunnan koulutus, välinehankinnat sekä liikunnallisten tapahtumien, retkien ja liikuntapäivien järjestäminen (kuviot 3). Perheliikunta, ulko- ja met-

säpedagogiikka, luontoliikunta sekä liikuntateknologian ja digitaalisuuden hyödyntäminen ovat lisääntyneet hankkeiden toimenpiteissä viime vuosien aikana. Suuri osa avustuksista käytetään palkkakustannuksiin, kun taas tapahtumat järjestetään pienillä kustannuksilla. Palkkakustannuksia ohjautuu hankkeen koordinointiin, verkostotyöhön ja sijaiskuluihin henkilöstön koulutusten ajaksi. (Turunen ym. 2020.)

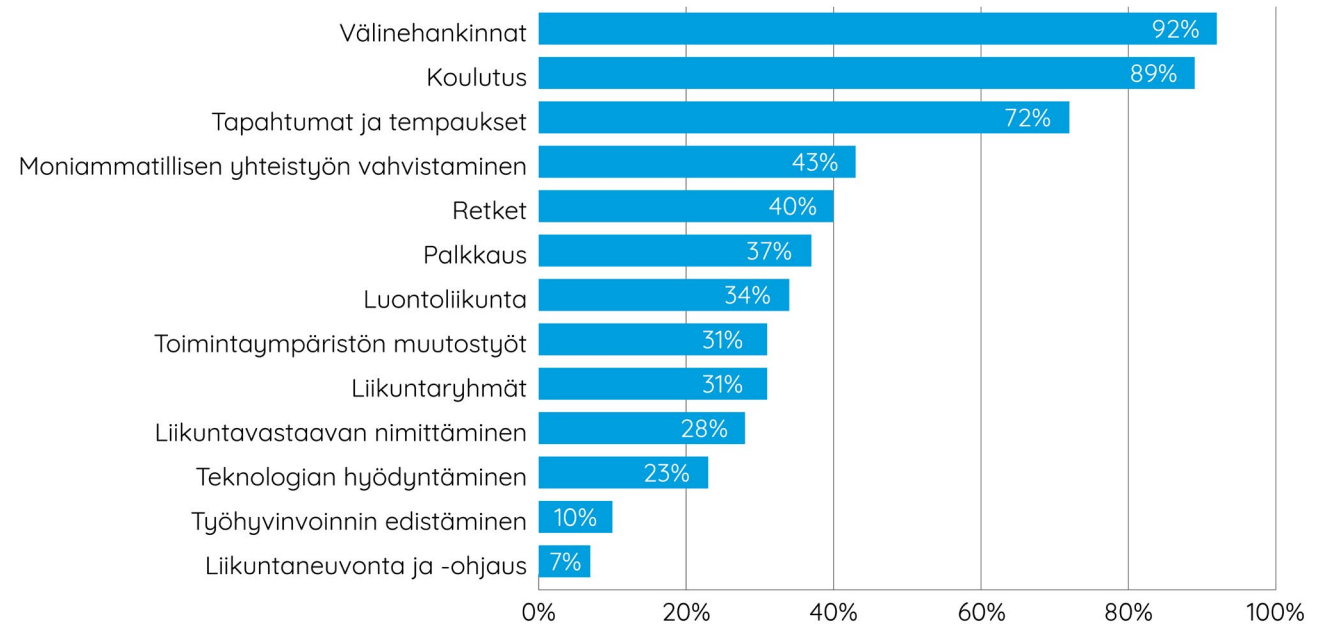
Hankkeiden onnistumisia ovat olleet itseraportoinnin perusteella henkilökunnan ja yhteistyötahojen asenteiden muuttuminen myönteisemmäksi, ymmärryksen vahvistuminen, lisääntynyt liikkuminen ohjatusti ja luonnossa sekä liikun-

tavälineistön saatavuuden parantuminen. Onnistumisten edellytyksiä ovat olleet yhteistyöverkoston olemassaolo sekä riittävät resurssit ja tuki hankkeelle. Hankkeiden ongelmia ovat olleet resurssien riittämättömyys, uusien tapojen omaksumisen vaikeus ja haasteet toteuttaa toimintaa eri yksiköissä yhdenvertaisesti. (Turunen ym. 2019.)

Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeissa pyritään saamaan liikunnallinen toimintakulttuuri osaksi yksiköiden arkea. Hankkeiden raporttoimia keinoja toiminnan vakiinnuttamiseksi olivat hankkeiden toimenpiteiden vieminen osaksi arjen rakenteita, toiminnan sisällyttäminen suunnitelmiin ja strategioihin, yhteistyön lisääminen, välineistön hankkiminen, henkilökunnan koulutus ja hanketyöntekijän palkkauksen jatkaminen. (Turunen ym. 2019.)

3.2.2 Kehittämisyhteistyöt valtakunnallisille Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeille

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt kehittämisavustuksia myös liikunnallisen elämäntavan valtakunnallisille kehittämishankkeille. Avustuksia ovat voineet hakea rekisteröityneet yhteisöt ja säätiöt. Avustuksen päätavoitteena on ollut lisätä väestön liikuntaa ja fyysistä aktiivisuutta Suomessa koko elämänsä aikana, erityisesti vähän liikkuvien keskuudessa. Alle kouluikäisten kohderyhmälle avustusta on voitu hakea muun muassa valtakunnalliseen tai valtakunnallisesti merkittävään varhaiskasvatuksen liikunnallistamiseen kohdistuvaan toimintaan. Avustuksia on myönnetty tähän tarkoitukseen seitsemälle hakijalle yhteensä 1,18 miljoonaa euroa vuosina 2016–2021 (taulukko 5). Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on ollut mukana hankkeiden ohjausryhmissä ja antanut hankkeille ohjausta ja neuvontaa. (OKM 2017.)

Kuvio 3. Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeiden toimenpiteet vuoden 2020 hankesuunnitelmissa.

Taulukko 5. Liikunnallisen elämäntavan valtakunnalliset kehittämisavustukset alle kouluikäisiin lapsiin kohdistuville hankkeille vuosina 2015–2021.

Hankkeen toteuttajataho	Myöntövuodet ja myönnetty avustus (€)	Hankkeen nimi
Suomen Tennisliitto ry	2016: 50 000 € 2017: 50 000 € 2018: 50 000 €	Mailapelit varhaiskasvatukseen ja koulupäivän liikunnallistamisen tukena
Lounais-Suomen Liikunta ja Urheilu ry	2017: 54 000 € 2018: 70 000 € 2019: 160 000 € 2020: 250 000 €	Liikkuva lapsi varhaiskasvatuksessa
Suomen ympäristöopisto SYKLI Oy	2019: 50 000 € 2020: 83 000 € 2021: 83 000 €	Ilo kasvaa ulkona - luontoliikunta osaksi toimintakulttuuria
Perinneleikit ry	2020: 25 000 €	Leikkien Liikkuu ja Oppii Huomaamatta
Finlands Svenska Idrott Cif Rf	2020: 36 000 € 2021: 36 000 €	Aktiva barn
Suomen Salibandyliitto ry	2020: 30 000 € 2021: 40 000 €	Monilajikerho ja perhesähly
Lasten Liikunnan Tuki ry	2020: 54 000 € 2021: 54 000 €	Hyvän kierre

3.3 Liikunnallinen toiminta-kulttuuri varhaiskasvatuksessa

3.3.1 Nykytilan arviointi varhaiskasvatukseen -työkalu toimintakulttuurin kehittämisen tukena

Nykytilan arviointi varhaiskasvatukseen on itsearviointina täytettävä lomake, jolla arvioidaan varhaiskasvatukseen toimintakulttuuria hyvin laajasti liikkumisen näkökulmasta. Työkalu on ollut ohjelmaan rekisteröityneiden yksiköiden käytössä vuodesta 2016 lähtien. Aluksi nykytilan arviointia ohjeistettiin tekemään ohjelma-alustalla vaiheessa kaksi, jolloin yksiköt olivat jo pitkällä oman toimintansa kehittämässä. Jotta työkalun avulla saatiin kuvattua yksiköissä tapahtuvaa kehitystä, muutettiin ohjeistusta toimintavuonna 2019–20 siten, että arviointi toivottiin tehtäväksi ohjelmaan liittyessä ja sen jälkeen säännöllisesti.

Arviointi ohjeistetaan tehtäväksi tiimityönä vähintään kerran vuodessa. Jos arviointi tehdään keväällä, tulosten perusteella voidaan arvioida mennyttä toimintavuotta ja tehdä sen perusteella valinnat seuraavan vuoden kehittämiskohdeiksi. Arvioinnin jälkeen vastaukset syötetään sähköiseen järjestelmään, ja yksikkö saa yhteenvedon vastauksistaan. Arvioinnin yhteydessä käytävällä keskustelulla on merkittävä rooli toimintakulttuurin kehittämistyössä. Sen avulla luodaan yhteistä ymmärrystä liikkumisen edistämisestä yksikössä.

Nykytilan arviointi on jaettu kahdeksaan osa-alueeseen: 1) toiminnan toteuttaminen, 2) liikkumisen lisääminen ja istumisen vähentäminen, 3) henkilökunnan osallistuminen, osaaminen ja työhyvinvointi, 4) lapsen osallisuus, 5) piha ja

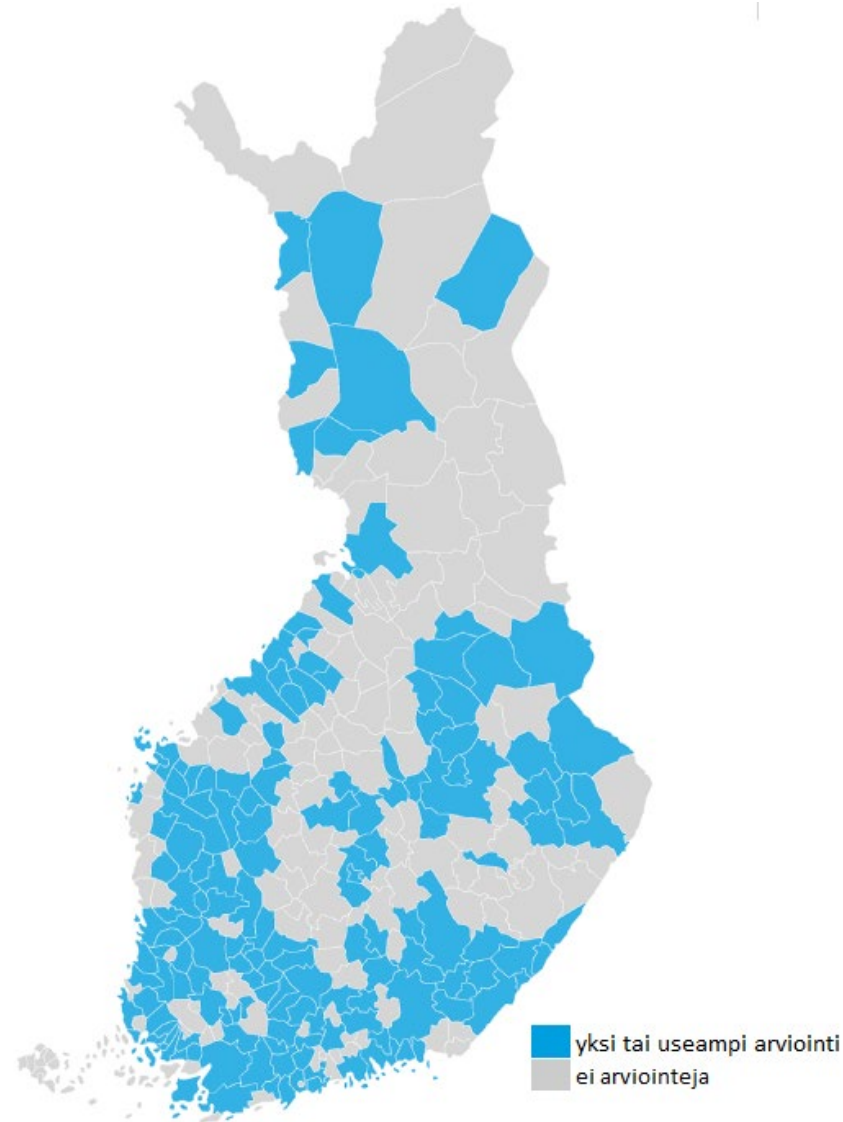
tilat, 6) liikuntavälineet, 7) toiminnallisuus ja motorinen kehitys sekä 8) yhteistyö lasten liikkumisen edistämiseksi. Jokainen osa-alue sisältää useita väittämiä, joiden toteutumista yksikössä arvioidaan asteikolla 0–4 (0=ei toteudu lainkaan, 4=toteutuu täysin).

Nykytilan arvioinnin valtakunnalliset, alueelliset ja kunta-kohtaiset tulokset ovat ajantasaisesti saatavilla kahdessa visuaalisessa tietokannassa eli Virvelissä. Virveliin jätetään yksikön uusin vastaus eli sen tulokset kuvaavat liikunnallisen toimintakulttuurin nykytilaa varhaiskasvatuksessa. Toimintavuoden 2020–21 loppuun mennessä arvioinnin on tehnyt kaikkiaan 1 596 varhaiskasvatusyksikköä (taulukko 6). Seuranta-aineistoa on kerrytetty toimintavuodesta 2018–2019 lähtien ja siihen on kertynyt kaikkiaan 2 173 arviointia yhteensä 158 kunnasta (kuvio 4). Tulokset ovat tarkasteltavissa Seuranta-Virvelissä. Kun kunnan varhaiskasvatusyksiköt tekevät arvioinnin säännöllisesti kerran vuodessa, kertyy Seuranta-Virveliin tieto kuntatasolla ja tuloksista voi tarkastella toiminnan kehittymistä toimintavuosittain.

Taulukko 6. Nykytilan arvioinnin vastausmäärät toimintavuosittain: kaikki arvioinnit ja yksikön uusimmat arvioinnit.

Toimintavuosi	Yksikön uusimmat arvioinnit	Kaikki arvioinnit*
2018–2019	100	299
2019–2020	477	847
2020–2021	1 019	1 027
Yhteensä	1 596	2 173

*Jos yksikkö on täyttänyt arvioinnin kahdesti toimintavuoden aikana, on aineistoon otettu yksikön uusin vastaus.

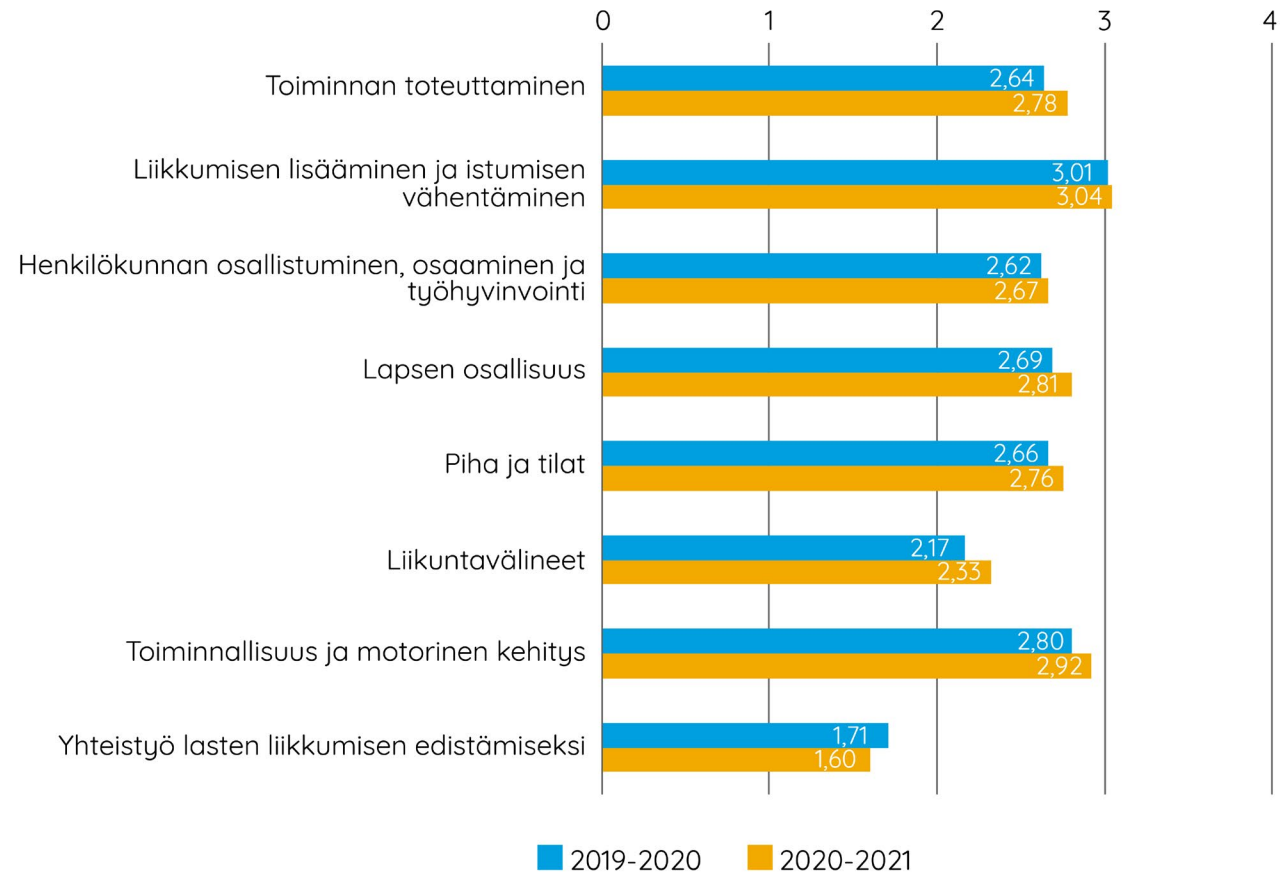
Kuvio 4. Nykytilan arviointi varhaiskasvatukseen -työkalua hyödyntäneet kunnat (n=158).

3.3.2 Liikunnallisen toimintakulttuurin kehittyminen varhaiskasvatuksessa

Liikunnallisen toimintakulttuurin kehittymistä tarkasteltiin kahtena viimeisimpänä toimintavuonna, eli 2019–20 ja 2020–21, tehtyjen arviointien perusteella. Arviointiaineistoa on myös toimintavuodelta 2018–19, mutta ne päätettiin jättää pois tarkastelusta, koska arviointien määrä oli silloin selvästi pienempi ja arviointien täyttäneiden yksikköjen joukko valikoituneempi.

Liikunnallisen toimintakulttuurin kahdeksasta osa-alueesta viisi kehittyi vertailuvuosina myönteisesti (kuvio 5). Osa-alueista liikkumisen lisääminen ja istumisen vähentäminen sekä henkilökunnan osallistuminen, osaaminen ja työhyvinvointi pysyivät lähes samalla tasolla. Yhteistyö oli ainoa heikentynyt osa-alue, mutta tulosta selittää koronapandemia ja sen mukanaan tuomat rajoitukset yhteiseen tekemiseen.

Parhaimmat keskiarvot osa-alueista saivat liikkumisen lisääminen ja istumisen vähentäminen, toiminnallisuus ja motorinen kehitys sekä lapsen osallisuus. Arviointien perusteella eniten kehitettävää on yhteistyössä ja liikuntavälineissä.

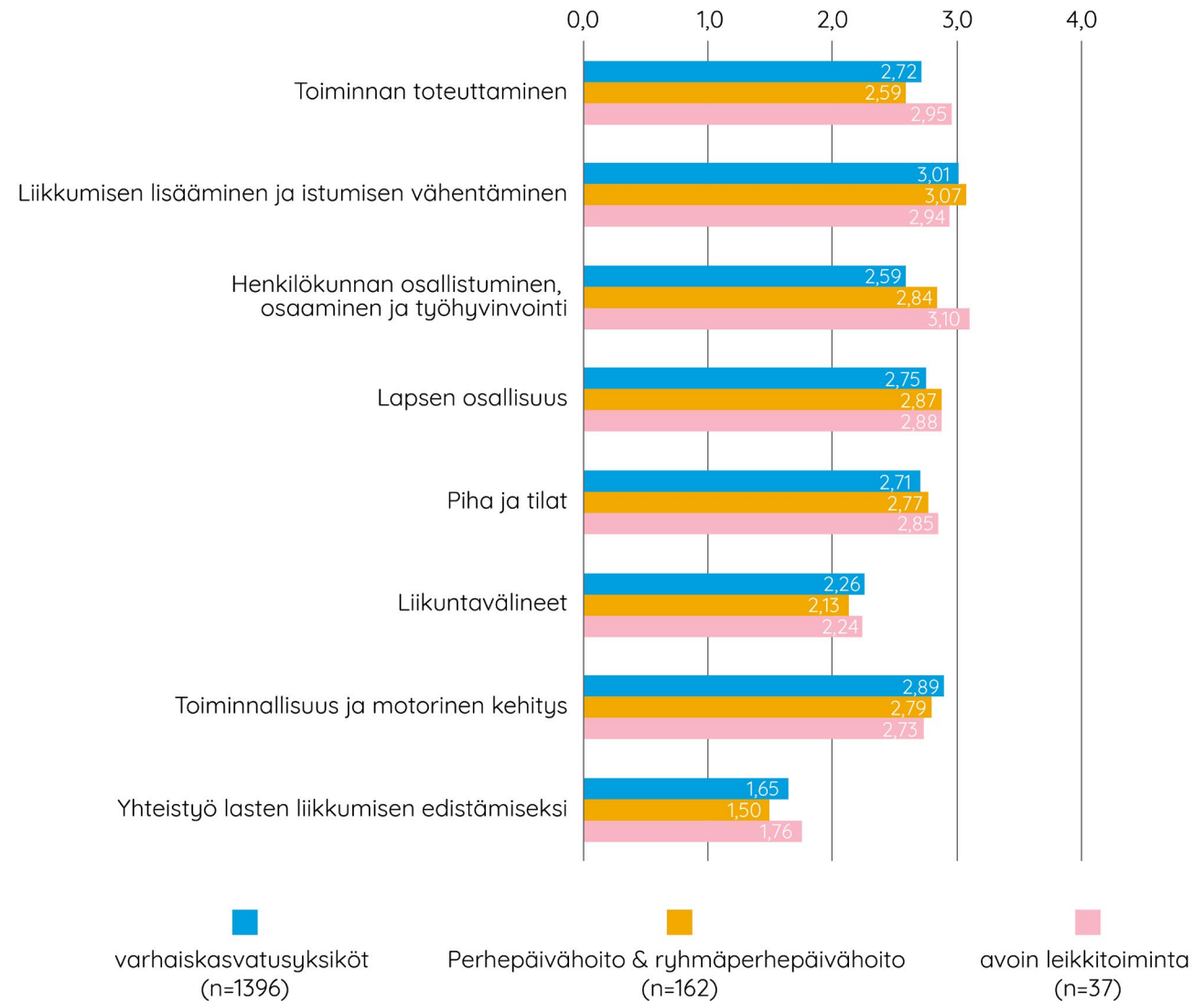

Kuvio 5. Liikunnallisen toimintakulttuurin kehittyminen varhaiskasvatuksessa toimintavuosina 2019–20 ja 2020–21 (Nykytilan arvioinnin osa-alueiden keskiarvot, asteikko: 0=ei toteudu lainkaan, 4=toteutuu täysin).

3.3.3 Liikunnallisen toimintakulttuurin nykytila varhaiskasvatuksen toimintamuodon mukaan

Varhaiskasvatuksen liikunnallisen toimintakulttuurin nykytilan tarkastelussa käytetään aineistoa, johon on koottu kunkin Nykytilan arvioinnin täyttäneen yksikön tai perhepäivähoidon tiimin uusin arviointi. Arviointeja on tehty kaikkiaan 1 596, jotka jakautuvat varhaiskasvatuksen toimintamuodon mukaan seuraavasti: varhaiskasvatusyksiköt 1 396, perhepäivähoito 91, ryhmäperhepäivähoito 71 ja avoin leikkitoiminta 37. Analyyseissä perhepäivähoidon ja ryhmäperhepäivähoidon arvioinnit yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi.

Nykytilan arvioinnin osa-alueiden keskiarvot varhaiskasvatuksen toimintamuodon mukaan on kuvattu kuviossa 6. Toimintamuotojen välillä on tilastollisia eroja neljässä osa-alueessa: toiminnan toteuttaminen, henkilökunnan osallistuminen, osallisuus ja työhyvinvointi, lapsen osallisuus sekä yhteistyö. Avoimessa leikkitoiminnassa on näiden osa-alueiden korkeimmat keskiarvot, mutta avoin varhaiskasvatus on myös toimintana melko erilaista verrattuna muihin toimintamuotoihin. Varhaiskasvatusyksiköillä on toiseksi korkeimmat keskiarvot toiminnan toteuttamisen ja yhteistyön osa-alueista. Ryhmä- ja perhepäivähoidolla on puolestaan toiseksi korkeimmat keskiarvot kahdessa osa-alueessa: henkilökunnan osallistuminen, osallisuus ja työhyvinvointi sekä lapsen osallisuus. Kunkin toimintamuodon ominaispiirteet vaikuttavat luonnollisesti myös liikunnallisen toimintakulttuurin toteuttamiseen näissä erilaisissa ympäristöissä.

Kuvio 6. Liikunnallisen toimintakulttuurin nykytila varhaiskasvatuksen toimintamuodon mukaan (Nykytilan arvioinnin osa-alueiden keskiarvot, asteikko: 0=ei toteudu lainkaan, 4=toteutuu täysin).

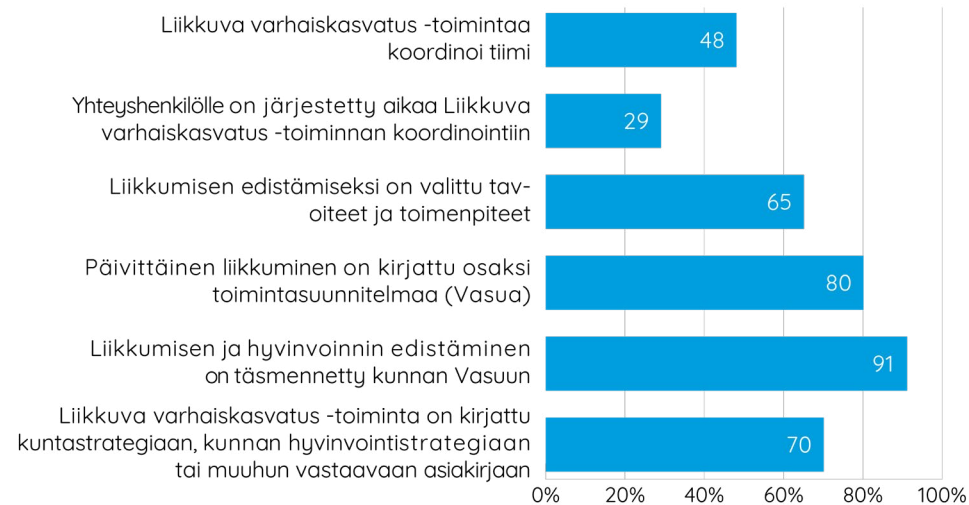
3.3.4 Tuloksia Nykytilan arvioinnin osa-alueista: toiminnan toteuttaminen, henkilökunnan osallistuminen, osallisuus ja työhyvinvointi sekä lapsen osallisuus

Liikunnallisen toimintakulttuurin nykytilaa kuvaamaan valittiin kolme osa-aluetta, joiden tulokset esitetään kuvioissa 7, 8 ja 9. Lisäksi esitetään tuloksia lasten yhdenvertaisesta huomioinnista (kuvio 10). Prosenttiluku kuvaa yksittäiseen väittämään 3 tai 4 (asteikko 0–4) vastanneiden yksikköjen osuutta, eli kyseinen asia toteutuu hyvin näissä yksiköissä.

Toiminnan toteuttamisen osa-alue sisältää sekä kunnan toimintaan että yksikön toimintaan liittyviä väittämiä. Kunnan toiminnan osalta valtaosa (91 %) yksiköistä arvioi, että liikunnan ja hyvinvoinnin edistäminen on täsmennetty kunnan Varhaiskasvatussuunnitelmaan (kuvio 7). Yksiköistä 70 prosenttia arvioi, että Liikkuva varhaiskasvatus -toiminta on kirjattu kuntastrategiaan, kunnan hyvinvointistrategiaan tai muuhun vastaavaan asiakirjaan.

Yksikkökohtaista toiminnan toteuttamista arvioitiin kriittisemmin. 80 prosentissa yksiköistä päivittäinen liikkuminen on kirjattu osaksi toimintasuunnitelmaa ja 65 prosentissa yksiköistä liikunnan edistämiseksi on valittu tavoitteet ja toimenpiteet. Joka toisessa yksikössä Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaa koordinoi tiimi. Vain yhdessä kolmesta yksiköstä yhteyshenkilölle on varattu aikaa toiminnan koordinointiin.

Henkilökunnan osallistuminen, osaaminen ja työhyvinvointi -osa-alue sisältää väittämiä, joissa arvioidaan henkilökunnan roolia ja toimintaa liikunnallisessa toimintakulttuurissa. Lähes kaikissa yksiköissä (96 %) henkilökunta rohkaisee, kannustaa ja antaa lapsille palautetta liikkumisesta. Hen-

Kuvio 7. Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnan toteuttaminen varhaiskasvatuksessa (Nykytilan arvioinnin väittämiin 3 ja 4 vastanneet, asteikko: 0=ei toteudu lainkaan, 4=toteutuu täysin).

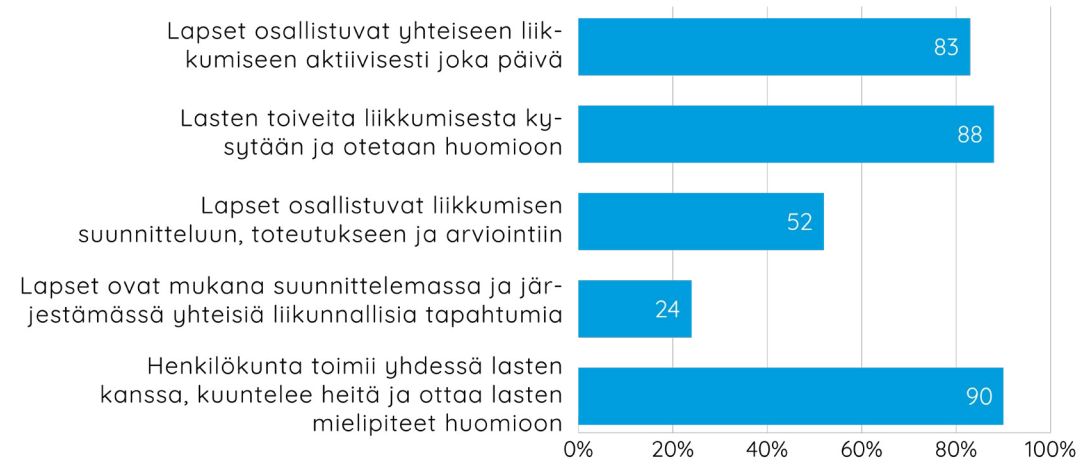
Kuvio 8. Henkilökunnan osallistuminen, osaaminen ja työhyvinvointi varhaiskasvatuksessa (Nykytilan arvioinnin väittämiin 3 ja 4 vastanneet, asteikko: 0=ei toteudu lainkaan, 4=toteutuu täysin).

kilökunta myös kannustaa suurimassa osassa yksiköistä (80 %) omalla esimerkillään lapsia liikkumaan. Johtaja tai esimies on sitoutunut Liikkuva varhaiskasvatus -toimintaan kolmessa neljästä yksiköstä. Henkilökunta keskustelee säännöllisesti Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnasta 38 prosentissa yksiköistä.

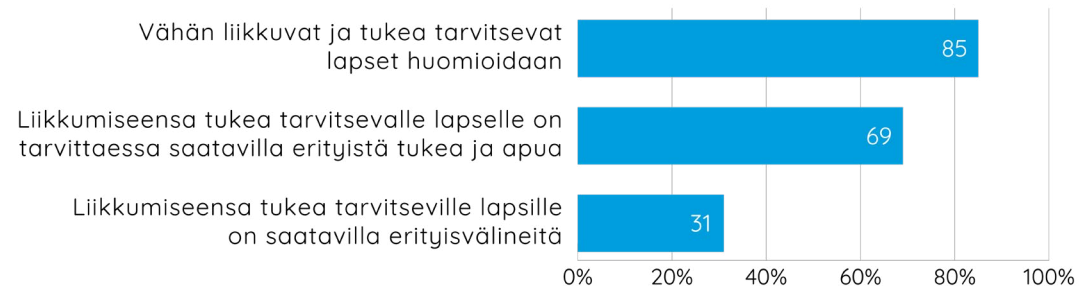
Reilussa puolessa yksiköistä henkilökunta osallistuu liikunnallisiin tai toiminnallista oppimista tukeviin täydennyskoulutuksiin, mutta henkilökunnan yhteistä liikunnallista täydennyskoulutusta järjestetään alle kolmanneksessa yksiköistä. Henkilökunnan omaa liikumista ja hyvinvointia tuetaan alle puolessa yksiköistä.

Lapsen osallisuuden osa-alue sisältää väittämiä, joissa arvioidaan, miten lapset ovat osallisina liikunnallisessa toimintakulttuurissa. Valtaosassa (90 %) yksiköistä henkilökunta toimii yhdessä lasten kanssa, kuuntelee heitä ja ottaa lasten mielipiteet huomioon. Lasten toiveita liikkumisesta kysytään ja otetaan huomioon lähes vastavassa osuudessa yksiköistä. Lapset osallistuvat yhteiseen liikkumiseen aktiivisesti joka päivä 83 prosentissa yksiköistä. Noin puolessa yksiköistä lapset osallistuvat liikunnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Lapset ovat mukana suunnittelemassa ja järjestämässä yhteisiä liikunnallisia tapahtumia joka neljännessä yksikössä.

Lasten yhdenvertaista huomiointia arvioidaan kolmella väittämällä (kuvio 10). 85 prosenttia yksiköistä arvioi, että vähän liikkuvat ja tukea tarvitsevat lapset huomioidaan. Liikkumiseensa tukea tarvitsevalle lapselle on tarvittaessa saatavilla erityistä tukea ja apua 69 prosentissa yksiköistä. Joka kolmannessa yksikössä on saatavilla erityisvälineitä liikkumiseensa tukea tarvitseville lapsille.

Kuvio 9. Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa (Nykytilan arvioinnin väittämiin 3 ja 4 vastanneet, asteikko: 0 = ei toteudu lainkaan, 4 = toteutuu täysin)

Kuvio 10. Lasten yhdenvertainen huomiointi varhaiskasvatuksessa (Nykytilan arvioinnin väittämiin 3 ja 4 vastanneet, asteikko: 0 = ei toteudu lainkaan, 4 = toteutuu täysin)

3.4 Varhaiskasvatushenkilöstön näkemykset ja kokemukset

Varhaiskasvatushenkilöstön näkemyksiä ja kokemuksia oman yksikkönsä toimintakulttuurista liikkumisen näkökulmasta selvitettiin keväällä 2020 (Kämppe ym. 2020). Selvitys tehtiin osana Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman seurantaa ja arviointia. Kyselyyn vastasi 2008 henkilöä kaikkiaan 96 kunnasta.

Kyselyn tulokset kertovat, millaisia toimintatapoja varhaiskasvatussyksiköillä on käytössään ja mitkä ovat edellytykset toteuttaa liikuntamyönteistä toimintakulttuuria omassa yksikössä. Lisäksi tarkastellaan yksiköiden resursseja, henkilöstön voimavaroja ja kokemuksia Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnasta.

3.4.1 Henkilöstö luo liikuntamyönteistä toimintakulttuuria

Liikuntamyönteisessä toimintakulttuurissa liikkuminen on osa varhaiskasvatuksen arkea. Henkilöstö luo ja välittää yksikön liikuntamyönteistä toimintakulttuuria lapsille ja yhdessä lasten kanssa. Kokonaisuudessaan kyselyn vastauksista välittyy varhaiskasvatuksen henkilöstön myönteinen asenne liikkumista ja liikkumisen edistämistä kohtaan.

Suurin osa varhaiskasvatuksen henkilöstöstä on sitä mieltä, että heidän yksikössään lasten liikkumisen mahdollistaminen on kaikkien tehtävä ja että yhdenvertaisuus on huomioitu toiminnassa. Liikkumisen koetaan myös vähentävän lasten

levottomuutta. Kaksi kolmesta varhaiskasvattajasta on sitä mieltä, että heidän yksikössään vähennetään istumista ja puretaan kietoja ja että lapsilla on lupa kokeilla rajojaan liikkujina.

Yksikkökohtaisia toimintatapoja vertailtiin varhaiskasvatuksen muodon, ammattinimikkeiden ja päiväkodin koon mukaan. Vertailua tehtiin myös Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmaan rekisteröityneiden ja rekisteröitymättömien yksiköiden välillä. Perhepäivähoito näyttäytyy tulosten mukaan aktiivisena liikkumista edistävänä varhaiskasvatuksen muotona, kun taas päiväkodeissa joitakin toimintatapoja toteutetaan yleisemmin pienissä kuin suurissa yksiköissä. Näiden tulosten perusteella henkilöstön ja lasten määrällä on vaikutusta liikuntamyönteisen toimintakulttuurin toteuttamiseen.

Johtajilla on myönteisempi käsitys esimerkiksi henkilöstön kesken käydyn keskustelun säännöllisyydestä ja istumisen vähentämisen huomioinnista kuin muilla ammattiryhmillä. Ohjelmaan rekisteröityneet yksiköt keskustelevat säännöllisesti liikkumisesta, sallivat lasten kokeilla rajojaan liikkujina ja kannustavat perheitä liikkumaan yhdessä yleisemmin kuin yksiköt, jotka eivät ole mukana ohjelmassa.

Liikkumista varhaiskasvatussyksiköissä edistävät merkittävästi useat henkilöstöön liittyvät asiat, kuten osaaminen, keskinäinen vuorovaikutus, asenteet ja mahdollisuus täydennyskoulutukseen. Myös lasten toiveet koettiin liikkumista edistäviksi. Sen sijaan merkittävästi liikkumista estäviä asioita varhaiskasvatussyksiköissä ovat tilojen riittävyys ja esteettömyys, henkilöstön riittävyys sekä lapsiryhmien koko.

3.4.2 Henkilöstön voimavarat toimintakulttuurin mahdollistajina

Henkilöstökyselyyn vastanneen varhaiskasvatushenkilöstön tietoisuus varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksista on erinomainen. Ohjelman varhaiskasvatukselle asettama kahden tunnin tavoite koetaan pääosin mahdolliseksi saavuttaa. Joihinkin tavoitteen saavuttamista estäviin asioihin, kuten henkilöstön asenteisiin ja lasten erilaisuuteen liikkujina, on mahdollista vaikuttaa huomioimalla niitä yksikön kehitystyössä. Vastauksista nousi esiin myös kodin vastuun korostaminen niin, ettei vastuu lasten liikkumisesta jää ainoastaan varhaiskasvatussyksiköille.

Valtaosa (80 %) vastaajista arvioi lasten liikkumiseen liittyvän osaamisensa hyväksi tai erinomaiseksi. Kolmannes vastaajista oli osallistunut viimeisen kolmen vuoden aikana liikunta-aiheiseen täydennyskoulutukseen. Noin puolet koki tarvitsevansa koulutusta ja noin viidennes vertaistukea paikallisen tai alueellisen verkostotyön kautta.

Varhaiskasvattajilta selvitettiin myös arvioita heidän työssäjaksamisestaan. Kaikkien vastaajien keskiarvo työkyvystä oli 8,27 asteikolla 0–10. Johtajien arviot omasta työkyvystään olivat muita ammattiryhmiä korkeampia. Yleisesti työkyky koettiin paremmaksi ruumiillisten vaatimusten kuin henkisten vaatimusten kannalta.

Huolta herättää, että noin viidennes henkilöstöstä arvioi työkykynsä henkisten vaatimusten kannalta melko huonoksi tai kohtalaiseksi. Liikuntamyönteisessä toimintakulttuurissa henkilöstön rooli on keskeinen. Henkilöstön työkyky ja hyvin-

vointi kannattaa ottaa yhdeksi kehitettäväksi osa-alueeksi Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnassa, jolloin jokainen varhaiskasvattaja voi löytää itselleen luontevan tavan osallistua toimintaan.

3.4.3 Kehitettävää riittää jatkossakin

Kyselyn pääasiallinen vastaajajoukko saatiin sellaisista kunnista, jotka toimivat Liikkuva varhaiskasvatus -verkostoissa. Näin ollen vastaajat saattavat olla liikuntamyönteisempiä kuin sellaisissa kunnissa, joissa asiaan ei olla kiinnitetty huomiota. Kehitettävää yksikkötasolta löytyy huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Alle puolet varhaiskasvattajista vastasi, että keskustelu huoltajien kanssa lapsen liikkumisesta on osa rutiinia lapsenhakutilanteissa. Kertomalla huoltajille miten paljon tai millaista liikuntaa on kyseisenä päivänä kertynyt, tulisi viestittyä kotiin liikkumisen tärkeydestä ja kannustettua perheen yhteiseen liikkumiseen.

Kokemukset Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnasta olivat hyvin myönteisiä: yksikköön uskotaan jäävän pysyviä lasten liikkumista lisääviä käytäntöjä ja toiminta koettiin hyödyllisenä. Vastausten hyvin myönteisen sävyn lisäksi avoimissa vastauksissa nousi esiin myös kriittisiä kommentteja. Kysymyksiä herätti esimerkiksi, miksi juuri liikuntaa tai liikkumista pitää nostaa esille muiden asioiden ”kustannuksella”. Epäkohtana koettiin myös se, että liikkumisen edistämistyö jakaantuu epätasaisesti yksikössä. Kaikki henkilöstön jäsenet eivät koe asiaa omakseen, eivätkä osallistu toimintaan.

Liikunnan toteuttamisen näkökulmasta on tärkeää huomioida lähtökohdiltaan erilaiset lapset yhdenvertaisesti. Esimerkiksi motorisen oppimisen vaikeudesta kärsivät lapset ovat usein alitunnistettuja. ADHD ja oppimisvaikeudet puolestaan tunnetaan paremmin, ja tuen tarve on helpompi

arvioida. Motorisen oppimisen vaikeuksien tunnistamiseksi yhteistyö neuvolan kanssa on tärkeää.

Lasten osallisuutta liikunnallisen toimintakulttuurin kehittämisessä voitaisiin edelleen lisätä. Yksikkötasolla liikkumista edistävien toimintatapojen luominen ei ole helppoa, mutta prosessin onnistuessa yhteisesti sovitut toimintatavat tukevat ryhmissä tapahtuvaa arjen pedagogiikkaa. Liikkumisen edistäminen vaatii vakiintuakseen rakenteita ja rutiineja sekä jatkuvaa vuorovaikutusta henkilöstön kesken. Koko yksikön henkilöstön mukaan ottaminen liikuntamyönteisen toimintakulttuurin suunnitteluun ja toteuttamiseen vahvistaa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

3.5 Liikkumisen olosuhteet varhaiskasvatuksessa

Osana Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman seurantaa tehtiin vuonna 2019 kartoitus liikkumisen olosuhteista varhaiskasvatusyksiköissä (Kämppe ym. 2020). Kyselyssä selvitettiin varhaiskasvatusyksikön piha-alueeseen, lähiympäristöön, sisätiloihin, tilojen käyttöön ja välineisiin liittyviä tietoja. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan yksikkönsä liikuntaolosuhteiden riittävyyttä ja toimivuutta.

Kyselyyn vastasi 510 varhaiskasvatusyksikköä yhteensä 105 kunnasta. Tulosten mukaan olosuhteet yksiköissä vaihtelevat ja kehittämistä kaivataan, mutta toiminnalla on pystytty kompensoimaan olosuhteiden puutteita. Tähän osioon on koottu olosuhdekyselyn keskeisimmät tulokset

3.5.1 Piha ja lähiympäristö

Lähes kaikilla varhaiskasvatusyksiköillä on käytössään oma piha. Kaksi kolmesta yksiköstä arvioi pihansa koon, toimivuuden ja kiinteän leikkipaikkavälineistön kunnan hyväksi tai erinomaiseksi. Yksiköt kokevat pihansa myös varsin turvalisiksi: 75 prosenttia arvioi pihan turvallisuuden hyväksi tai erinomaiseksi liikkumisen kannalta.

Yleisimmät pihan välineet ovat hiekkalaatikko, keinut ja yhdistelmätiline. Pihan leikkipaikkavälineistön riittävyyden arvioi hyväksi tai erinomaiseksi noin puolet yksiköistä. Lähiympäristön liikkumismahdollisuuksista hyödynnetään varhaiskasvatuksessa perinteisesti metsää, mutta muun lähiympäristön ja -liikuntapaikkojen hyödyntäminen on harvinaisempaa.

Suurin osa varhaiskasvatusyksikköjen pihoista on vapaassa käytössä varsinaisen toiminnan ulkopuolella. Niissä yksiköissä, joissa ei ole omaa pihaa, ulkoillaan muun muassa lähellä olevissa leikkipuistoissa, koulun pihassa, puistoissa ja lähimetsässä.

Yksiköistä 62 prosenttia on itse kehittänyt lasten ulkoliikuntamahdollisuuksia, yleisimmin hankkimalla liikuntavälineitä. Yksiköissä on myös tarkasteltu ulkoliikuntasääntöjä: kieltoja on purettu, alueita omalla pihalla on otettu aktiivisempaan käyttöön ja omien liikunta- ja leikkivälineiden tuominen on sallittu. Liikkumisen mahdollisuuksia on lisätty järjestämällä liikuntapäiviä, tekemällä pihaleikkimaalauksia ja hyödyntämällä lähialueita entistä aktiivisemmin. Yksiköissä on myös tuotu sisäliikuntavälineitä ja opetusta ulos sekä porrastettu ulkoilua.

3.5.2 Sisätilat

Kahdella kolmesta yksiköstä on käytössä oma liikuntasali tai erillinen sisäliikuntatila. Mitä suurempi yksikkö on, sitä yleisemmin sillä on oma liikuntatila. Sisätilojen liikuntamahdollisuuksista yleisimpiä ovat puolapuut, liikuntaan kannustavat lattiamerkinnät, renkaat ja kiipeilyköydet.

Noin puolet yksiköistä arvioi sisätilojen toimivuuden liikunnan kannalta hyväksi tai erinomaiseksi. Ohjatussa liikkumisessa hyödynnetään monipuolisesti myös muita sisätiloja kuten ryhmä-, nukkuma- ja käytävätiloja. Muokkaamalla yksikön tiloja liikkumisen mahdollistaviksi ja tarjoamalla välineitä lasten vapaaseen käyttöön, lasten liikkumisesta tulee osa arkista toimintaa.

Kaksi kolmesta yksiköstä on muokannut itse sisätiloja lasten liikkumista tukeviksi. Sisätiloihin on tehty lattiamerkintöjä, kuten teipattu tai maalattu hyppyrudukoita, pelialueita ja ratoja. Lisäksi seinille on laitettu läpsäytettäviä kuvia, liikun-

taohjeita ja seurattavia ratoja.

Liikkumisen mahdollisuuksia on lisätty hankkimalla liikuntavälineitä. Olemassa olevien välineiden saatavuutta on parannettu esimerkiksi tuomalla välineitä ryhmien tiloihin, sallimalla niiden vapaa käyttö ja toteuttamalla kiertäviä välinekärkyjä. Liikkumista on helpotettu myös poistamalla turhia esteitä, kuten pöytiä ja sohvia.

3.5.3 Välineet

Olosuhdekyselyssä selvitettiin myös ulko- ja sisäkäytössä olevaa välineistöä ja sen saatavuutta. Ulkokäytössä olevien välineiden kunto ja riittävyys arviointiin heikommaksi kuin sisäkäytössä olevien välineiden. Noin puolet yksiköistä arvioi olosuhteet pihalla ja sisätiloissa sekä välineiden riittävyyden hyväksi tai erinomaisiksi erityistä tukea tarvitsevien lasten kannalta.

Varhaiskasvatuksessa ulkovälineistä yleisimmin lasten vapaassa käytössä ovat vedettävät ja työnnettävät välineet kesä- ja talvileikkeihin (87 %), päällä istuttavat välineet, autot ja mopot (83 %) sekä pallot (87 %). Yli puolessa yksiköistä on lasten vapaasti käytettävissä hyppynaruja (65 %), erilaisia mailloja (61 %), pyöriä (58 %), vanteita (58 %) ja maaleja (56 %). Mailat, maalit, hyppynarut ja vanteet ovat myös välineitä, jotka ovat yleisimmin saatavilla lapsen pyytäessä.

Sisävälineistä yleisimmin lasten vapaassa käytössä ovat penkit (74 %), pallot (61 %), patjat (61 %) ja hernelpussit (49 %). Lapsen pyytäessä on yleisimmin saatavilla liikuntamusiikkia, ryömintätunneli, huiveja, vanteita, hernelpusseja ja hyppynaruja. Vain ohjatun liikunnan aikana käytössä ovat yleisimmin leikkivarjo (59 %), ilmapallot (37 %), sähkömailat (25 %), trampoliini (24 %) ja ryömintätunneli (22 %).

3.5.4 Yksiköt aktiivisia olosuhteiden muokkaajia

Varhaiskasvatuksen ulko-olosuhteet arvioidaan paremmiksi kuin sisäolosuhteet. Kaksi kolmesta yksiköstä arvioi pihansa koon, toimivuuden ja kiinteän leikkipaikkavälineistön kunnan hyväksi tai erinomaiseksi. Pihan leikkipaikkavälineistön riittävyyden ja sisätilojen toimivuuden liikunnan kannalta arvioi hyväksi tai erinomaiseksi noin puolet yksiköistä.

Turvallisuus koettiin paremmaksi ulkona: 75 prosenttia arvioi pihan ja 63 prosenttia sisätilojen turvallisuuden vähintään hyväksi liikkumisen kannalta.

Olosuhteita voidaan kehittää joko yksikön tai kunnan toimesta. Kaksi kolmesta yksiköstä on toteuttanut itse toimenpiteitä, joilla on muokattu ulkoliikuntamahdollisuuksia tai sisätiloja lasten liikkumista tukeviksi. Kunnan toimesta kunnostustoimenpiteitä on tehty useammin yksikön pihalueella kuin sisätiloissa. Joka neljäs yksikkö kokee kuitenkin tarvetta piha-alueen ja joka kolmas sisätilojen kunnostukselle.

Tulosten perusteella varhaiskasvatusyksiköiden välillä on suuria eroja liikkumisolosuhteissa, mutta toiminnalla on pystytty kompensoimaan olosuhteiden puutteita. Varhaiskasvatusyksikön liikunnallisesta toimintakulttuurista kertovat muun muassa sääntöjen muokkaaminen liikkumisen sallivaksi, välineiden vapaa saatavuus ja tilojen monimuotoinen hyödyntäminen liikkumisessa.

Lasten osallisuus olosuhteiden kehittämisessä on vielä alikäytetty voimavara: yleisimmin lasten toiveita on kuultu uusien välineiden hankintaan liittyen. Erityistä tukea tarvitsevien lasten mahdollisuudet liikkua yhdessä muiden kanssa on tärkeää arvioida myös olosuhteiden näkökulmasta.

3.6 Pienten lasten liikunnan ilo, fyysinen aktiivisuus ja motoriset taidot

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle liikkumisen ilo sekä riittävä päivittäinen fyysinen aktiivisuus. Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten (2016) mukaan varhaiskasvatusikäisten lasten tulisi olla fyysisesti aktiivisia vähintään kolme tuntia joka päivä. Suositeltava fyysinen aktiivisuus koostuu päivän mittaan kuormittavuudeltaan erilaisista arjen touhuista:

- Yksi tunti vauhdikasta, hengitys- ja verenkiertoelimestöä kuormittavaa fyysistä toimintaa.
- Kaksi tuntia reipasta ulkoilua sekä kevyttä liikuntaa ja tasapainoilua.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman arviointi- ja seuranta-työryhmä seuraa aktiivisesti varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumiseen liittyvää tutkimusta. Tällä tavoin voidaan tunnistaa tietoaaukkoja sekä mahdollisia tarpeita uusille tutkimuksille lasten kasvuun, kehitykseen ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin liittyen. Kokonaiskuvaa näin hahmottaessa havahduttiin työryhmässä siihen, että vaikka tutkimustietoa varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisesta on kertynyt, ei väestötasosta seurantatietoa ollut saatavilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi rahoituksen tutkimus- ja kehittämishankkeelle varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisen väestötasoisesta seurantajärjestelmän kehittämiseksi vuosille 2019–2021 osana Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman toteutusta. Hankkeen nimeksi annettiin Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen taitojen seurannan tutkimus- ja kehittämishanke. Piilo-hanke toteutettiin ohjelman, Likes-tutkimuskeskuksen ja Jyväskylän yliopiston yhteistyössä. Piilo-hankkeen asiantuntijaryhmään kutsuttiin edustaja jokaisesta keskeisestä aiemmasta varhaiskasvatusikäisten lasten liikuntakäyttäytymistä koskevasta hankkeesta jakamaan osaamistaan suomalaisten lasten liikunnan ja hyvinvoinnin tueksi (Sääkslahti, Mehtälä & Tammelin 2021, 2).

Hankkeessa etsittiin keinoja varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisen ja siihen liittyvien tekijöiden seurantaan osana varhaiskasvatusta, neuvolatoimintaa ja valtakunnallista tiedonkeruuta. Lasten liikkumisen ja motoristen taitojen tilan tunnistamisella voidaan tunnistaa lasten vahvuuksia ja mahdollisia tuen tarpeita. Siksi ajantasaisen tiedon avulla voidaan parantaa lasten mahdollisuuksia monipuolisen leikin ja liikkumisen toteutumiseen niin varhaiskasvatuksessa

kuin kotonakin. Lasten liikkumiseen liittyvällä tiedolla on monia hyödyntämisen mahdollisuuksia tiedonkeruun muillakin tasoilla. Piilo-hankkeen tavoitteet (Sääkslahti, Mehtälä & Tammelin 2021, 15):

1. Valmistella ja kokeilla erilaisia ratkaisuja varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisen ja motoristen taitojen mittaamiseksi osana väestötason seurantaa.
2. Verrata fyysisen aktiivisuuden eri mittausmenetelmiä keskenään sekä arvioida ja kuvata vahvuudet ja rajoitukset eri menetelmien käytössä osana väestötason seurantaa.
3. Toteuttaa motorisen taidon mittaukset aiempien tutkimusten perusteella valituilla ja niiden perusteella kehitetyillä menetelmillä.
4. Tuottaa tietoa liikkumisen ja motoristen taitojen mittausmenetelmien toimivuudesta ja soveltuvuudesta osana varhaiskasvatusikäisten lasten väestötason seurantaa ja pohtia mittausten ja seurannan toteutusta osana varhaiskasvatusta ja neuvolatoimintaa.
5. Tuottaa pilottimittausten perusteella tietoa varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisesta ja motorisista taidoista.

Tässä osiossa kuvataan Piilo-tutkimuksen keskeisiä tuloksia. Hankkeesta syksyllä 2021 julkaistussa tulosraportissa pohditaan väestötason seurantaa varten mahdollisia ratkaisuja ja kuvataan noin 800 mittaukseen osallistuneen 4–6-vuotiaan lapsen tulokset liikkumisen ja motoristen taitojen osalta.

Raportti toimii tietopohjana ratkaisuille varhaiskasvatuskäisten lasten liikunnan ja motoristen taitojen väestötason seurannan toteuttamiselle.

3.6.1 Lasten kokemuksia liikunnasta

Piilo-hankkeen yhtenä tarkoituksena oli selvittää lasten omia kokemuksia liikunnasta. Lähes kaikki tutkimukseen osallistuneet lapset kertoivat pitävänsä liikunnasta. ”Tosi paljon” liikunnasta kertoi pitävänsä 72 prosenttia lapsista ja ”aika paljon” 23 prosenttia lapsista. Vain noin yksi prosentti lapsista ei pidä liikunnasta. Liikunta on lapsille myös iloinen asia. Suurin osa lapsista kertoi myös olevansa ”tosi iloinen” (65 %) tai ”aika iloinen” (28 %) liikkueessaan. Vanhemmissa ikäryhmissä ilon tunteet olivat useammin hieman laimeammat kuin nuoremmissa ikäryhmissä. Sukupuolten välillä ei ollut eroja liikunnan ilon kokemuksissa. Valtaosa (94 %) lapsista koki myös olevansa hyvä liikunnassa. (Mehtälä, Sääkslahti & Tammelin 2021.)

Aikaisempiin tutkimuksiin perustuen tiedetään, että mikäli liikunta on lapsilähtöistä ja lapsen kehitystasolle sopivaa, siinä on runsaasti omaehtoisuutta eli vapautta valita mitä tekee. Jotta lasten näkemyksiä ja mielipiteitä voitaisiin kuulla, on tärkeää, että meillä on käytössä lapsilähtöisiä ja lasten kehityksikään nähden sopivia menetelmiä lasten näkökulman esiintuomiseen. Tällaisia mittareita on kuitenkin vielä hyvin vähän. (Niemistö ym. 2021, 123.)

Pienten lasten kokemuksia voidaan kohtalaisen luotettavasti selvittää kuvallisen haastattelumenetelmän avulla. Piilo-hankkeessa haluttiin selvittää lasten näkemyksiä siitä, miten he ymmärtävät liikunnan sekä saada käsityksen siitä, minkä verran lapset pitävät liikunnasta, kuinka hyväksi lap-

set kokevat itsensä liikunnassa (fyysinen pätevyyskokemus), kuinka paljon he kokevat liikunnan iloa ja toisaalta, kokevatko he liikunnan pelottavana asiana. Näiden asioiden kysymiseen ei ollut olemassa valmista mittaria, joten lapsille soveltuvan kuvallisen menetelmän kehittäminen oli tarpeellista. (Niemistö ym. 2021, 123.)

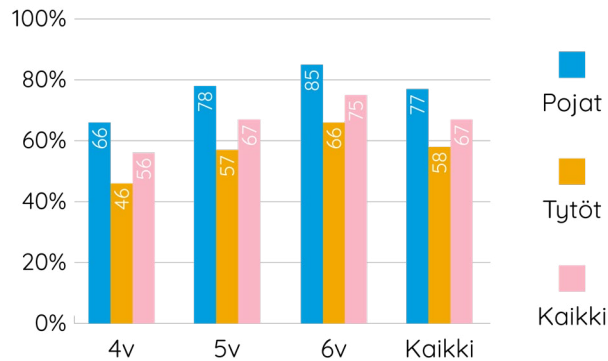
Piilo-hankkeessa kehitetty kuvallisen haastattelun menetelmä on yksi keino saada käsitystä lasten ajattelusta ja kokemuksista. Siksi tämä lapsilähtöinen ja suhteellisen selkeä lapsen haastatteluun perustuva menetelmä soveltuu kasvattajien käyttöön, esimerkiksi silloin kun tarvitaan jokin konkreetti väline lapsen ja aikuisen välisen keskustelun käynnistämiseksi lapselle hieman vaikeammin sanoitettavista asioista (pätevyyden kokemukset, tunteet ja pelot). Lasten oman äänen kuuleminen on tärkeää lapsen myönteisen kehityksen tukemisessa, kuten osallisuuden kokemusten sekä itsetunnon vahvistamiseksi. (Niemistö ym. 2021, 130.)

3.6.2 Lasten liikkumisen määrä

Piilo-tutkimuksen tulosten mukaan lähes kaikki lapset liikkuvat päivän aikana vähintään kolme tuntia monipuolisesti, mutta suositusten mukainen tunti reipasta ja rasittavaa fyysistä aktiivisuutta kertyi vain kahdelle kolmesta lapsesta. Vauhdikkaan liikunnan mahdollisuuksia tulee siis saada lisää niin kotiin kuin varhaiskasvatukseen.

Piilo-hankkeessa 4–6-vuotiaiden liikkumista eli fyysistä aktiivisuutta mitattiin ei-dominoivan käden ranteesta kiihtyvyyssmittarilla kolmella eri alueella: Keski-Suomessa, pääkaupunkiseudulla ja Pohjois-Suomessa. Yhteensä tähän osioon osallistui 780 lasta 57 varhaiskasvatuksen toimipaikasta syksyn 2020 ja kevään 2021 aikana.

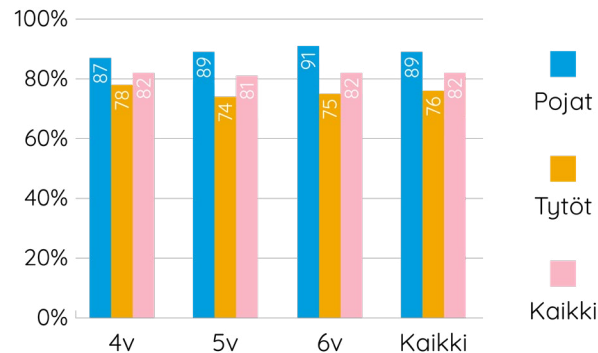

Kuvio 11. Niiden lasten osuus (%), joilla täyttyi Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositus eli vähintään tunti reipasta ja rasittavaa fyysistä aktiivisuutta päivässä. Tulokset lasten iän ja sukupuolen mukaan jaoteltuna sekä kaikki yhteensä.

Keskimäärin lapset ylittivät varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksen, kolme tuntia monipuolista liikumista päivässä, 64 minuutilla. Ainoastaan noin viidellä prosentilla lapsista tämä tavoite jäi saavuttamatta. Myös tunnin reippaan ja rasittavan liikumisen päivittäinen suositus saavutettiin keskimäärin (4-vuotiaat 64 min, 5-vuotiaat 69 min ja 6-vuotiaat 74 min). Tämä suositus osoittautui kuitenkin huomattavasti vaikeammin saavutettavaksi: sen saavutti vain 67 prosenttia lapsista, eli kolmannes lapsista ei suositusta saavuttanut. Pojille kertyi reipasta ja rasittavaa liikumista enemmän kuin tytöille. (Kuvio 11; Sääkslahti, Mehtälä & Tammelin 2021, 65.)

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tavoitteena on, että varhaiskasvatus mahdollistaa lapsen liikumisen vähintään kaksi tuntia (120 min) päivässä. Neljävuotiaat lapset liikkuvat varhaiskasvatuksen aikana päivässä keskimäärin

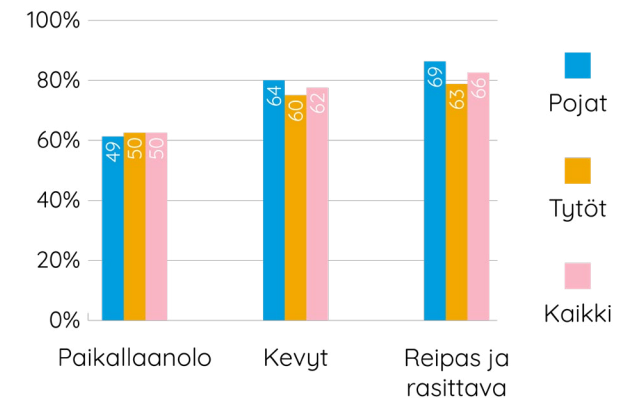
Kuvio 12. Niiden lasten osuus (%), joilla täyttyi Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman varhaiskasvatukselle asettama tavoite vähintään kaksi tuntia fyysistä aktiivisuutta päivässä varhaiskasvatuksen aikana. Tulokset lasten iän ja sukupuolen mukaan sekä kaikki yhteensä.

150, 5-vuotiaat 154 ja 6-vuotiaat 158 minuuttia. Lapsista 82 prosenttia liikkui kaksi tuntia varhaiskasvatuksen aikana päivässä. (Kuvio 12; Sääkslahti, Mehtälä & Tammelin 2021, 68.)

Koko päivän aikana kertyvästä paikallaanolosta puolet (50 %) kertyi lapsille varhaiskasvatuksen aikana. Kevyestä fyysisestä aktiivisuudesta varhaiskasvatuspäivän aikana kertyy puolestaan 60 prosenttia (pojat 64 % ja tytöt 60 prosenttia). Kaksi kolmasosaa (66 %) koko päivän aikana kertyneestä reippaasta ja rasittavasta fyysisestä aktiivisuudesta kertyi varhaiskasvatuksessa. (Kuvio 13.)

3.6.3 Lasten motorisista taidoista monipuolinen kuva

Piilo-tutkimuksen tulosten mukaan lasten motorisissa taidoissa on suuria yksilöiden välisiä eroja. Monipuolisen kuvan

Kuvio 13. Varhaiskasvatuksen aikana kertyvän paikallaanolon, kevyen sekä reippaan ja rasittavan fyysisen aktiivisuuden osuudet (%) koko päivästä keskimäärin lasten sukupuolen mukaan sekä kaikki yhteensä.

saamiseksi tulisi saada tietoa lasten tasapainotaidoista, liikkumistaidoista, välineenkäsittelytaidoista sekä kehon hahmotuksesta. Näiden perustaitojen on osoitettu kuvaavan yksilön motorista osaamista. Motoriset perustaidot kehittyvät lapsuudessa ja luovat perustan koko elinkaaren mittaiselle motoriselle osaamiselle. (Iivonen ym. 2021, 76.)

Piilo-hankkeen pyrkimyksenä oli löytää lasten motorisen kehityksen kannalta keskeiset ja luotettavasti mitattavat taidot sekä menetelmät niiden mittaamiseksi 4–6-vuotiailla lapsilla. Mittausosioiden valinnassa painotettiin lapsille mieluisia ja riittävän yksinkertaisia menetelmiä. Motoristen taitojen osa-alueiksi ja mittausosioiksi valikoituvat:

- tasapainotaidot (staattinen ja dynaaminen)
- liikkumistaidot (vuorohyppely, yhdellä jalalla hyppely, tasaponnistushyppy eteenpäin)
- välineenkäsittelytaidot (heitto-kiinniotto-yhdistelmä)
- havaintomotoriset taidot (kehon oletetun keskilinan ylittäminen). (livonen ym. 2021, 75–76, 86.)

Toisinaan motorisessa oppimisessa on lapsilla haasteita. Motorisen oppimisen vaikeuden tunnistamiseen on Suomessa vielä olemassa hyvin vähän tutkittuja menetelmiä, joten Piilo-hankkeessa päädyttiin kääntämään Little Developmental Coordination Disorder Questionnaire -mittari (Little DCDQ). Mittarin avulla pyritään tunnistamaan varhaiskasvatuksesta lapset, joilla on arjessaan selviytymiseen liittyviä motorisia haasteita. Kyseisten lasten tunnistaminen lapsiryhmästä olisikin suotavaa, jotta heille olisi mahdollista antaa varhaista ja tehostettua tukea taitojen oppimiseen. Varhainen vaikeuksien tunnistaminen ja lapsen tukeminen voivat parhaimmillaan vähentää oppimisesta ja myöhemmin jopa yhteiskunnasta syrjäytymisen riskiä. Jokaisella lapsella on oikeus saada tukea oppimiseen ja vaikeuksiensa voittamiseen. (Asunta ym. 2021, 99–100.)

Piilo-tutkimuksessa kehon hahmotusta mitattiin taidolla ylittää kehon oletettu keskilinja. Neljävuotiaista kuusi prosenttia, viisivuotiaista kolme prosenttia ja kuusivuotiaista yksi prosentti ei onnistunut kehon oletetun keskilinan ylittämisessä. Vaikeudet kehon keskilinan ylittämisessä saattavat kertoa mahdollisista oppimisen haasteista. (livonen ym. 2021.)

4 Loppusanat

Valtakunnallisen Liikkuvat-ohjelmakokonaisuuden avulla edistetään ja lisätään hallitusohjelman mukaisesti fyysistä aktiivisuutta kaikissa ikäryhmissä. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma kuuluu tähän kokonaisuuteen. Ohjelmille yhteistä on toimenpiteiden valtakunnallinen koordinaatio ja ohjaus sekä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamien hankkeiden seuranta ja arviointi. Keskeisessä roolissa ohjelmien toteutuksessa on myös paikallisten toimijoiden työtä tukevat viestintä ja verkostot.

Vuonna 2018 julkaistiin Liikuntapoliittinen selonteko, jossa kirjattiin: ”Koska liikkumattomuuden ongelmat alkavat näkyä jo varhaislapsuudessa, Suomi tarvitsee alle 7-vuotiaille lapsille suunnatun kattavan toimintaohjelman liikunnan saamiseksi osaksi jokaisen varhaiskasvatusyksikön jokaista toimintapäivää. Käytännön toteutuksessa voidaan hyödyntää sellaisenaan menestyksellisen Liikkuva koulu -ohjelman kokemuksia ja toimintatapoja. Tämä ”Liikkuva varhaiskasvatus” -ohjelma voitaisiin toteuttaa jo vuosina 2020–2022, koska valmis toimintaperusta on olemassa.”

Osana OKM:n liikunnallisen elämäntavan edistämisen paikallisia kehittämishankkeita kunnilla on ollut mahdollisuus hakea valtionavustusta alle kouluikäisten liikunnallisiin hankkeisiin. Liikkuva varhaiskasvatus oli yksi vuosien 2019–2021 liikunnallisen elämäntavan paikallisten avustusten painopisteistä. Aluehallintovirastojen myöntämällä tuella onkin ollut merkittävä rooli Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnan edistämiseksi kunnissa.

Liikkuva varhaiskasvatus -kokonaisuudessa on painotettu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin liikunnallistamista,

varhaiskasvatuksen henkilöstön osaamisen ja tietoisuuden lisäämistä sekä yhteistyötä lasten huoltajien kanssa. Lisäksi korostetaan kunnan koordinoivaa roolia. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on tukenut avustushaun toteutumista, ensisijaisesti jakamalla hyviä käytäntöjä kunnille ja varhaiskasvatusyksiköille.

Korona-pandemia on aiheuttanut suuria haasteita Liikkuva varhaiskasvatus -toiminnalle sekä kunnissa että ohjelmatasolla kahden viimeisen vuoden aikana. Osa Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeiden toimenpiteistä, kuten koulutuksista, verkostotilaisuuksista ja tapahtumista on jouduttu perumaan. Koronatilanne on epävarmuuksineen ja jatkuvine muutoksineen ollut varhaiskasvatushenkilöstöä kuormittava. Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelmassa on hankkeiden ja yksiköiden lailla pyritty sopeuttamaan toimenpiteitä olosuhteisiin sopiviksi.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma tarjoaa varhaiskasvat-
tajille jatkossakin välineitä lasten liikkumisen lisäämiseen sekä oman työn kehittämiseen varhaiskasvatussuunnitelman ja varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositusten perusteella. Ohjelma tarjoaa konkreettisia askelmerkkejä fyysisesti aktiivisen oppimisympäristön ja toimintakulttuurin luomiseen. Toimintakulttuurin kehittäminen vaatii kuitenkin aikaa ja resursseja.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman laajentuessa verkostomaisen työtavan ja yhteistyön merkitys korostuvat.

Tavoitteena on, että ohjelmaan rekisteröityy vuosittain uusia varhaiskasvatusyksiköitä sekä kuntatasoisia toimijoita, niin

että vuoteen 2025 mennessä ohjelmaan ovat rekisteröityneet lähes kaikki varhaiskasvatusyksiköt.

Lisäksi tavoitteena on, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri kehittyy liikkumista mahdollistavaksi ja siihen kannustavaksi. Tavoitteen toteutumista edistetään hyödyntämällä nykytilan itsearviointityökalun käyttämistä suunnittelun, kehittämisen ja arvioinnin tukena. Virveli-tietokantaan koottuilla tuloksilla ja niistä tehtävillä koosteilla tehdään toimintakulttuurin tila laajemmin kunnan ja valtakunnan tasolla näkyväksi. Tuotettua tietoa voidaan käyttää myös tiedolla johtamisen tukena.

Varhaiskasvatuksen henkilöstöä ja yhteistyötä lasten huoltajien kanssa tuetaan lisäämällä varhaiskasvatushenkilöstön osaamista ja tietoisuutta. Ohjelman kaikki tukimateriaalit ovat vapaasti käytettävissä verkkosivuilla. Suosituiksi osoittautuneita webinaareja järjestetään jatkossakin. Teemoina vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö ja perheiden rooli jatkuvat ja syventyvät yhteistyössä Liikkuva perhe -ohjelman kanssa. Henkilöstön hyvinvointiin panostetaan entistä enemmän, ja yhteistyötä käynnistellään ja suunnitellaan Liikkuva aikuinen -ohjelman kanssa. Myös johtajien koulutus ja toiminnan vakiinnuttamisen näkökulma tullaan huomioimaan vahvemmin. Yhteistyötä tehdään eri toimijoiden mm. Liikunnan aluejärjestöjen ja aluehallintovirastojen kanssa.

Ohjelman tavoitteena on, että jokaisella lapsella on päivittäin mahdollisuus liikkumiseen ja liikunnan iloon. Tavoitteen eteen tehdään työtä jokaisella vaikuttamisen tasolla. Suomessa ei ole vielä systemaattista seurantajärjestelmää varhaiskasvatusikäisten lasten liikkumisen osalta. Lasten liikkumisen määrästä, motorisista taidoista ja liikkumiseen liittyvistä tekijöistä tarvitaan systemaattista seurantatietoa, jotta voidaan osoittaa, miten liikkumisen määrälle asetetut

tavoitteet toteutuvat. Piilo-hanke näyttää tietä uudelle tiedonkeruulle, jolla tarvittavaa tietoa saadaan.

Toimintaa suunnitellaan, kehitetään ja toteutetaan jatkossakin yhdessä laajan asiantuntijaverkoston kanssa. Ohjelman koordinoimia verkostoja ovat valtakunnallinen kuntakoordinaattoreiden verkosto ja kehittäjäverkosto. Lisäksi ohjelman vierellä kulkevat lukuisat yhteistyökumppaneiden verkostot sekä hankkeiden ohjausryhmät.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelman tavoitteena on pysyvä yhteiskunnallinen muutos ja liikunnallisen elämäntavan omaksuminen jo varhaislapsuudesta lähtien. Vahvat rakenteet ja pitkäjänteiset ratkaisut turvaavat varhaiskasvatuksen liikuntamyönteisen toimintakulttuurin, mikä mahdollistaa jokaiselle lapselle riittävästi liikettä päivään. Tarvitaan pitkäjänteistä kuntien ja yksiköiden tukemista myös jatkossa, jotta voidaan turvata toiminnan vakiintumista osaksi liikkuvampaa varhaiskasvatuspäivää.

Liikkuva varhaiskasvatus -ohjelma on laajan asiantuntijaverkoston ja satojen pilottipäiväkotien yhteistyöllä kehitetty valtakunnallinen liikkumis- ja hyvinvointiohjelma. Työ verkostoissa jatkuu pienten lasten liikkumisen, hyvinvoinnin ja oppimisen eteen.

Lähteet

Asunta, P., Viholainen, H., Laasonen, K., Kukko, T., Mehtälä, A., Tammelin, T. & Sääkslahti, A. 2021. Motorisen oppimisen vaikeuksien tunnistaminen. Teoksessa Sääkslahti, A., Mehtälä, A. & Tammelin, T. (toim.) Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen taitojen seuranta. Kehittämisyhteistyön 2019–2021 tuloraportti (s. 98–112). Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 400. https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2021/09/Piilo_tulosraportti-1.pdf

livonen, S., Niemistö, D., Laukkanen, A., Kulmala, J., Mehtälä, A., Viholainen, H., Laasonen, K., Tammelin, T. & Sääkslahti, A. 2021. Motoriset taidot. Teoksessa Sääkslahti, A., Mehtälä, A. & Tammelin, T. (toim.) Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen taitojen seuranta. Kehittämisyhteistyön 2019–2021 tuloraportti (s. 75–89). Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 398.

https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2021/09/Piilo_tulosraportti-1.pdf

Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma-asiakirja. Varhaiskasvatuksen uusi liikumis- ja hyvinvointiohjelma. 2015. Valon julkaisusarja nro 1/2015.

Ilo kasvaa liikkuen -ohjelma-asiakirja. 2019. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 357.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus 2019. Tilastoraportti 2019 varhaiskasvatuksen järjestämisestä. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2019/09/Karvi_vaka_tilastoraportti_2019-1.pdf

Kämppe, K., Inkinen, V., Turunen, M. & Laine, K. 2020. Liikkumisen olosuhteet varhaiskasvatustilastoissa. Verkkojulkaisu. Likes. <https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/olosuhdekysely>

Kämppe, K., Inkinen, V., Hakonen, H. & Laine, K. 2020. Henkilöstön kokemuksia ja näkemyksiä liikkumisen edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 377. https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/sites/www.ilokasvaaliikkuen.fi/files/tiedostot/henkilostokysely_tulosraportti_2020_web.pdf

Liikkuvan varhaiskasvatuksen Virveli. 2021. Nykytilan arviointi varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Likes. <https://www.liikkuvavarhaiskasvatus.fi/fi/nykytilan-arviointi>

Mehtälä, A., Sääkslahti, A. & Tammelin T. 2021. 4–6-vuotiaiden lasten fyysinen aktiivisuus ja motoriset taidot. Piilo-tutkimushankkeen tuloksia varhaiskasvatuksen henkilöstölle. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja

Niemistö, D., Mehtälä, A., Laukkanen, A., Viholainen, H., Tammelin, T. & Sääkslahti, A. 2021. Lasten omien käsitysten selvittäminen. Teoksessa Sääkslahti, A., Mehtälä, A. & Tammelin, T. (toim.) (2021) Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen taitojen seuranta. Kehittämisyhteistyön 2019–2021 tuloraportti (s. 123–131). Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 398. https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2021/09/Piilo_tulosraportti-1.pdf

OKM. 2017, 2018, 2019, 2020 & 2021. Liikunnallisen elämäntavan paikalliset kehittämisavustukset. Hakuilmoitus.

OKM. 2021. Liikunnallisen elämäntavan paikalliset kehittämisavustukset. Liite: Liikkuva varhaiskasvatus. www.minedu.fi/avustukset

Reunamo, J. 2016. Lapsilähtöinen toimintakulttuuri edellyttää lapsen kuuntelua. Teoksessa Tieteelliset perusteet varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksille (s. 27–31). Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 2016:22. Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-411-5>

Sääkslahti, A., Mehtälä, A. & Tammelin, T. (toim.) (2021) Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen taitojen seuranta. Kehittämisyhteistyön 2019–2021 tuloraportti. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 398.

https://www.likes.fi/wp-content/uploads/2021/09/Piilo_tulosraportti-1.pdf

[Tieteelliset perusteet varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksille 2016. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:22.](#)

Turunen, M., Tarkiainen, E., Inkinen, V. & Laine, K. 2020. Liikunnallisen elämäntavan paikalliset kehittämisavustukset. Liikkuva varhaiskasvatus -hankkeet. Likes.

Turunen, M., Tuunanen, K., Inkinen, V. & Laine, K. 2019. Liikunnallisen elämäntavan paikalliset kehittämisavustukset 2018. Seurantakysely. Likes.

Valon toimintakertomus vuodelta 2015.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Haettu sivulta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

[Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksien 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016:21.](#)

Vlasov, J., Salminen, J., Repo, L., Karila, K., Kinnunen, S., Mattila, V., Nukarinen, T., Parrila, S. & Sulonen, H. 2018. Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suosituksien. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus: Julkaisut 24:2018.